

DİSKAR

TÜRKİYE DEVRİMCİ İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU ARAŞTIRMA MERKEZİ

RAPOR: ÇOCUK İŞÇİLİĞİ Yoksulluk, MESEM'ler, İş Cinayetleri

EYLÜL 2026

**Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Merkezi
(DİSK-AR)**

Çocuk İşçiliği Raporu: Yoksulluk, MESEM'ler, İş Cinayetleri

Ankara • Eylül 2026

Bu rapor Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Merkezi (DİSK-AR) tarafından hazırlanmış ve 14 Eylül 2026 tarihinde kamuoyuna sunulmuştur.

Araştırma DİSK-AR kaynak gösterilerek kullanılabilir.

Kapak Tasarımı: İnan Dağdelen

TÜRKİYE DEVRİMCİ İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU

Adres: Mutlukent Mah. Sultansuyu Sok. No: 11 Çankaya/Ankara

Tel: (0312) 236 3475

Web: arastirma.disk.org.tr – www.disk.org.tr

E-posta: diskar@disk.org.tr – disk@disk.org.tr

X: @diskarastirma- @diskinsesi

Instagram: @diskarastirma- @diskinsesi

Bluesky: [disk-ar.bsky.social](https://bsky.app/profile/disk-ar.bsky.social) – [diskinsesi.bsky.social](https://bsky.app/profile/diskinsesi.bsky.social)

SUNUŞ

Türkiye’de ve dünyada çocuklar 2026 yılında, hâlâ yoksulluğun, eğitimden kopuşun ve güvencesiz çalışmanın iç içe geçtiği çok boyutlu bir tehdit altındadır. Bu tablo tesadüf değil, çocuğu aile yoksulluğunun ve emek piyasasının bir çözüm ortağı haline getiren politikaların kaçınılmaz sonucudur. Çocuk yoksulluğunun yüksekliği, eğitimden kopuşun derinleşmesi ve MESEM gibi uygulamalar yoluyla çocuğun işletme temelli üretim ilişkilerine erken yaşta dahil edilmesi; birbirinden bağımsız sorunlar değil, çocuğu emeğiyle var olmaya zorlayan aynı düzenin birbirine bağlı halkalarıdır.

Türkiye’de her üç çocuktan biri hâlâ yoksuldur ve çocuk işçiliği son 13 yılda ancak 1,1 puan gerileyebilmiştir. Bu durağanlık, hukuki taahhütlerle örtüşmeyen yapısal bir başarısızlığa işaret etmektedir. Çalışan çocukların yarıdan fazlası hanehalkı ekonomisine katkı zorunluluğuyla çalışma yaşamına girmekte, çalışan çocukların yüzde 70’i bir de ev içi bakım yükünü omuzlamaktadır. Kız çocuklarında bu yük çok daha ağırdır; onların görünürdeki daha düşük “ekonomik” çalışma oranı, gerçekte emeğin ev içine kaydırıldığı bir sömürü biçimini gizlemektedir. Eğitimden kopuş ise özellikle lise çağında derinleşmektedir.

Mesleki Eğitim Merkezleri (MESEM) bu tablonun en somut ve devlet eliyle kurumsallaşmış halkasıdır. Son on yılda öğrenci sayısını 5,3 kata çıkararak yarım milyonu aşan bu sistem, çocukları henüz eğitim çağındayken gerçek işyerlerinde, gerçek üretim ilişkilerinin içine yerleştirmekte, ancak onları İş Kanunu’nun sağladığı temel korumaların dışında bırakmaktadır. Çırac ve stajyerler sendikalaşma hakkından mahrum bırakılmakta ve çalıştıkları süreler emeklilik prim ve gün sayısının dışında tutulmaktadır. Türkiye’nin taraf olduğu ILO’nun 138 sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi, çocukların gelişimlerine zarar verecek biçimde ve yaşlarına uygun olmayan işlerde çalıştırılmasının önüne geçilmesini; 182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi ise çocukların sağlığını, güvenliğini veya ahlaki gelişimini tehlikeye atan çalışma biçimlerinin en öncelikli biçimde ortadan kaldırılmasını öngörür. MESEM’in bugünkü işleyişi, çocukları “öğrenci” statüsü altında fiilen işçi konumuna sokarak, kamu kaynaklarıyla desteklenen ucuz ve örgütsüz bir genç emek havuzu yaratarak bu sözleşmelerin öngördüğü koruma anlayışıyla açıkça çelişmektedir. Çocuk işçiliğinin en ağır bedeli ise iş cinayetlerinde görülmektedir: son 9 yılda en az 93 bin 517 çocuk iş kazası geçirmiş, en az 646 çocuk çalışırken yaşamını yitirmiştir. Bu ölümler kaçınılmaz kazalar değil, çocuk emeğini yaygınlaştıran ve denetimsizliği olağanlaştıran bir düzenin sonucudur.

Konfederasyonumuz DİSK, çocuk işçiliğinin kökeninde yatan asıl sorunun çocuğun kendisi ya da ailesinin bireysel tercihi değil, yetişkinlerin güvencesiz ve düşük ücretli çalıştırılması olduğunu her zaman vurgulamıştır. Bir toplumda ebeveynler insanca bir ücretle, güvenceli bir işte ve örgütlü biçimde çalışabildiği sürece çocuklar çalışmak zorunda kalmaz. Bu nedenle çocuk işçiliğiyle mücadele, aynı zamanda yetişkin işçilerin sendikalaşma ve toplu pazarlık hakkının güçlendirilmesi mücadelesidir. Genç işçilerin ve çıracların bugün sendikal örgütlenmenin en dışında kalan kesimler olması, yarının çocuklarının da aynı örgütsüzlük ve güvencesizlik zincirine eklemlenmesi anlamına gelmektedir.

Konfederasyonumuzun Araştırma Merkezi DİSK-AR tarafından hazırlanan bu raporda, çocuk yoksulluğu, MESEM ve iş cinayetlerine ilişkin verilerle taleplerimizin bilimsel dayanakları ortaya konulmaktadır. Çocuğu emeğinden değil, ailesinin ve toplumun örgütlü gücünden güvence alan bir düzen, ancak örgütlü bir işçi sınıfıyla mümkündür. Raporun çocuk işçiliğiyle mücadelemize katkı sunması dileğiyle...

Raporda emeği geçenlere teşekkür ediyoruz.

DİSK Yönetim Kurulu

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	3
İÇİNDEKİLER	5
BASIN ÖZETİ	6
TANIMLAR, SINIFLAMALAR, KISITLAR	7
I. ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN DEĞİŞEN YÜZÜ: YOKSULLUK, EĞİTİM VE GÜVENCESİZ EMEK	10
YOKSULLUK VE ÇOCUK YOKSULLUĞU	11
EĞİTİMDEN KOPUŞ	13
NE EĞİTİMDE NE İSTİHDAMDA OLAN GENÇLER (NEET/BOŞTA GEZER)	14
ÖRGÜTSÜZLÜK VE GÜVENCESİZLİK	15
II. VERİLERLE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ	17
ÇALIŞAN ÇOCUKLAR	18
CİNSİYETE GÖRE ÇALIŞAN ÇOCUKLAR	19
ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN YAPTIKLARI İŞLER	20
ÇOCUKLARIN GÖRÜNMEYEN ÇİFTE MESAİSİ	21
15-17 YAŞ ARASI ÇOCUK İSTİHDAMI	22
III. MESEM VE ÇIRAKLIK SORUNU	24
MESEM ÖĞRENCİLERİNİN YAŞ DAĞILIMI	24
MESEM ÖĞRENCİ SAYISI	26
IV. ÇOCUK İŞÇİ CİNAYETLERİ	29
ÇOCUK İŞ KAZALARI	29
ÇOCUK İŞÇİ ÖLÜMLERİ	31
ÇOCUK İŞÇİLİĞİ İLE MÜCADELE İÇİN POLİTİKA ÖNERİLERİ	33
KAYNAKLAR	37

BASIN ÖZETİ

- TÜRKİYE'DE HER ÜÇ ÇOCUKTAN BİRİ YOKSUL
- ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN YÜZDE 59,2'Sİ HANEHALKI EKONOMİSİNE KATKI İÇİN ÇALIŞIYOR
- 14-17 YAŞ GRUBUNDA OKULLAŞMA SON EĞİTİM YILINDA 8,1 PUAN GERİLEDİ
- ÇOCUK İŞÇİLİĞİ 13 YILDA YALNIZCA 1,1 PUAN GERİLEDİ
- TÜRKİYE'DE HER 100 ÇOCUKTAN EN AZ 15'İ ÇALIŞIYOR
- ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN YÜZDE 70'İ AYNI ZAMANDA EV İŞLERİNDE DE ÇALIŞIYOR
- 15-17 YAŞ ARASI ÇOCUK İSTİHDAMI SON BEŞ YILDA YÜZDE 70 ARTTI
- MESEM'E KAYITLI ÖĞRENCİ SAYISI 10 YILDA 5,3 KAT ARTTI, YARIM MİLYONU AŞTI
- 2025-2026'DA 392 BİN 887 ÇOCUK MESEM'DE KAYITLI
- 9 YILDA EN AZ 93 BİN 517 ÇOCUK İŞ KAZASI GEÇİRDİ
- 9 YILDA EN AZ 646 ÇOCUK ÇALIŞIRKEN YAŞAMINI YİTİRDİ

TANIMLAR, SINIFLAMALAR, KISITLAR

Çocuk işçiliği tartışmasında kullanılan kavramlar günlük dilde sık sık birbirinin yerine kullanılmakta, bu da hem kamuoyunda hem de politika yapım sürecinde kavram kargaşasına yol açmaktadır. Bu bölümde, raporun geri kalanında kullanılan temel kavramlar ILO'nun çocuk işçiliği istatistiklerine ilişkin uluslararası çerçevesi ve ilgili sözleşmeler temel alınarak tanımlanmaktadır.

▪ “Çocuk”

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye göre çocuk, kanunla daha erken bir yaşta reşit olma durumu söz konusu değilse, 18 yaşından küçük her insanı ifade eder. Türkiye'nin de taraf olduğu bu sözleşme, çocukluğu tek bir yaş eşiğiyle değil, gelişim, korunma ve katılım haklarının bütünüyle tanımlar. Bu rapor boyunca “çocuk” ifadesi, aksi belirtilmedikçe 0-17 yaş grubunu; “çalışan çocuk” ve “çocuk işçi” ifadeleri ise 5-17 yaş grubunu kapsayacak biçimde kullanılmaktadır. Bu alt sınır, ILO'nun çocuk işçiliği istatistiklerinde uluslararası karşılaştırmayı mümkün kılmak amacıyla benimsediği yaş aralığından gelmektedir.

▪ “Çalışan çocuk”, “çocuk işçi” ve “çiraklık”

Bu iki kavram sıkça birbirinin yerine kullanılsa da aralarında önemli bir kapsam farkı vardır. Çalışan çocuk, referans dönemi içinde en az bir saat ücret, kâr veya ailenin kazancı için çalışan ya da aile işletmesinde ücretsiz olarak çalışan her çocuğu ifade eden geniş bir istatistiki kategoridir. Bu kategori, çocuğun yaptığı işin yasal olup olmadığına, zararlı olup olmadığına bakmaksızın, yalnızca ekonomik bir faaliyette bulunup bulunmadığını ölçer.

Çocuk işçi ise ILO'nun çocuk işçiliği tanımına göre daha dar ve normatif bir kategoridir: yasal asgari çalışma yaşının altında çalışan, yaşına uygun olmayan ve gelişimine zarar veren işlerde bulunan ya da tehlikeli işlerde çalıştırılan çocukları kapsar. Başka bir deyişle ILO normlarına göre çalışan her çocuk, çocuk işçi sayılmaz. Örneğin 16 yaşında bir çocuğun ailesinin yanında hafif ve güvenli bir işte, okulunu aksatmadan kısa süreli çalışması, çocuk işçiliği kapsamına girmeyebilir. Ancak asgari yaşın altında çalışma, tehlikeli işlerde çalışma veya eğitimi engelleyecek yoğunlukta çalışma, çocuğu bu geniş kategoriden çıkarıp doğrudan çocuk işçiliği tanımının içine sokar.

Ancak bu çalışmada, Türkiye'deki veri kısıtları nedeniyle “çocuk işçi” kavramı herhangi bir işte çalışan tüm çocukları ifade etmektedir. Bunun başlıca nedeni, Türkiye'de kullanılan veri kaynaklarının (TÜİK Çocuk İşgücü Araştırması, Türkiye Çocuk Araştırması) çocuğun yaptığı işin niteliğini, tehlike düzeyini veya yaşına uygunluğunu ayrıntılı biçimde ölçecek sorular içermemesidir. Bu anketler çocuğun kaç saat çalıştığını, hangi sektörde bulunduğunu ve hangi statüde çalıştığını sorabilmekte, ancak işin fiilen çocuğun sağlığına, güvenliğine veya gelişimine zarar verip vermediğine dair niteliksel bir değerlendirme sunmamaktadır. Dolayısıyla ILO'nun öngördüğü dar ve normatif çocuk işçiliği tanımını Türkiye verileriyle uygulamak mevcut veri altyapısıyla mümkün değildir.

Bu tercihin bir başka gerekçesi de Türk mevzuatının kendi terminolojisidir. 4857 sayılı İş Kanunu'nda “çocuk işçi” ifadesi, yapılan işin niteliğine bakılmaksızın doğrudan yaşa göre tanımlanmaktadır; bu nedenle geniş tanımın kullanılması, raporun Türkiye'deki hukuki dille de tutarlı olmasını

sağlamaktadır. Ayrıca dar bir tanımın benimsenmesi, “Bu iş hafif iştir, dolayısıyla çocuk işçiliği sayılmaz” türünden gerekçelerle sorunun küçümsemesine zemin hazırlayabilir. Bu raporda benimsenen geniş tanım, şüpheli durumlarda çocuğu koruma kapsamı dışında bırakmamayı önceleyen temkinli bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu nedenle raporda kullanılan “çocuk işçi” ifadesi, dar anlamda yasal ya da normatif bir sınıflandırmadan çok, ekonomik bir faaliyette bulunan tüm çocukları kapsayan geniş bir çalışma tanımına karşılık gelmektedir.

Türkiye’de çıraklık sistemi ise ilk olarak 1977 tarihli 2089 sayılı Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu ile düzenlenmiş, 1986’da çıkarılan 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu ile yeniden yapılandırılmıştır. Günümüzde 3308 sayılı Kanun çerçevesinde çırak, çıraklık sözleşmesine dayanarak bir meslek alanının gerektirdiği bilgi, beceri ve iş alışkanlıklarını iş içinde geliştiren kişi olarak tanımlanmaktadır. Çıraklar işyerinde üretim sürecine katılmalarına rağmen hukuken öğrenci statüsündedir ve 4857 sayılı İş Kanunu bakımından işçi sayılmazlar. Bu nedenle hukuki anlamdaki çıraklık ile herhangi bir mesleki eğitim programına kayıtlı olmaksızın işyerinde “çırak” adı altında çalışan çocuk ve gençler birbirinden ayrılmalıdır. 2001’de bazı mesleklerde eğitimin bloklaştırılmasına imkan tanınmış, 2016’da ise çıraklığa başlamak için öngörülen üst yaş sınırı kaldırılmıştır.

Bu rapor, çırak statüsünü kendiliğinden çocuk işçilik kategorisine eşitlemez. Hukuken öğrenci sayılan bir çırağın çocuk işçi olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği, yaşına, işyerinde fiilen geçirdiği süreye, yaptığı işin niteliğine, maruz kaldığı risklere ve eğitime gerçekten devam edip edemediğine bakılarak belirlenir. Ancak raporun ilerleyen bölümlerinde, özellikle MESEM kapsamındaki çırakların önemli bir kısmının bu koşullar altında fiilen çocuk işçiliği tanımının sınırına yaklaştığı ya da bu sınırı aştığı ortaya konmaktadır. Dolayısıyla “çırak” ifadesi bu raporda tarafsız bir hukuki statü olarak kullanılmakta, “çocuk işçi” ifadesi ise yalnızca yukarıdaki koşullar sağlandığında bu statüye eklenen ayrı bir değerlendirme olarak yer almaktadır.

▪ “Hafif iş”, “tehlikeli iş” ve “çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri”

ILO’nun 138 sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi ve 182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması Sözleşmesi, çocukların yaptığı işleri risk düzeyine göre üç kategoride sınıflandırır:

Hafif iş: 13-15 yaş arası çocukların (bazı ülkelerde 12-14 yaş), sağlıklarına veya gelişimlerine zarar vermeyecek, okula devamlarını, mesleki yönlendirmelerini veya eğitimden yararlanma kapasitelerini engellemeyecek, kısa süreli ve düşük riskli işlerdir.

Tehlikeli iş: Doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibarıyla çocukların sağlığına, güvenliğine veya ahlaki gelişimine zarar verme olasılığı bulunan işlerdir. Ağır yük taşıma, tehlikeli makine ve ekipman kullanımı, kimyasal maddelere maruziyet, yer altında veya su altında çalışma, gece çalışması bu kategoriye örnektir. 18 yaşın altındaki hiçbir çocuk bu tür işlerde çalıştırılmaz.

Çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri: 182 sayılı Sözleşme’nin öncelikli olarak ortadan kaldırılmasını öngördüğü, kölelik ve kölelik benzeri uygulamalar, çocuk ticareti, borç karşılığı çalıştırma, zorla askere alma, fuhuş ve pornografi amacıyla kullanma, yasa dışı faaliyetlerde (özellikle uyuşturucu üretimi ve ticaretinde) kullanma ile yukarıda tanımlanan tehlikeli işleri kapsayan en ağır kategoridir.

▪ Ev içi sorumluluk ve çocuk emeği sömürüsü

Çocukların evde ebeveynlerine yardım etmesi, kardeşine göz kulak olması veya yaşına uygun günlük işlere katılması, tek başına bir sömürü biçimi değildir; birçok toplumda bu, çocuğun sosyalleşme ve sorumluluk edinme sürecinin normal bir parçası sayılır. Ancak ILO'nun çocuk işçiliği istatistikleri çerçevesi, belirli bir eşiğin üzerine çıkan ev içi işleri "ücretsiz hane içi hizmetler" kapsamında ayrı bir risk kategorisi olarak tanımlar. Buna göre, asgari çalışma yaşının altındaki bir çocuğun haftada 21 saat veya daha fazla süreyle ev işi ve bakım yükü üstlenmesi, çocuğun eğitim, dinlenme, oyun ve gelişim hakkını fiilen gasp eden bir emek sömürüsüne dönüşür. Bu eşik özellikle önemlidir çünkü ev içi yük çoğunlukla "çalışma" olarak görülmediği için istatistiklerde ve kamuoyunda büyük ölçüde görünmez kalmakta, dolayısıyla kız çocukları üzerindeki bu yük, çocuk işçiliği tartışmalarının çoğu zaman dışında bırakılmaktadır.

Bu çalışma kapsamında TÜİK verilerinde yalnızca çocukların hane içi işlere ne kadar vakit ayırdığına ilişkin veriler yer almakta, çocuk emeği sömürüsü kategorisine yer verilmemektedir.

▪ Veri sınırlılıkları üzerine

Bu raporun hazırlanma sürecinde karşılaşılan en temel güçlüklerden biri, Türkiye'de çocuk işçiliğini düzenli, güncel ve karşılaştırılabilir biçimde izlemeye olanak sağlayan bütünlüklü bir veri setinin bulunmamasıdır. TÜİK'in Çocuk İşgücü Araştırması 2006'dan bu yana kapsam ve soru tasarımı farklılıklarıyla düzensiz aralıklarla yürütülmüş, Türkiye Çocuk Araştırması ise yalnızca 2022 yılında UNICEF ortaklığında bir kez gerçekleştirilmiştir. Bu durum, yıllar arası eğilimlerin sağlıklı biçimde izlenmesini güçleştirmekte, raporun farklı bölümlerinde farklı veri kaynaklarının farklı yaş gruplarıyla ve farklı tanımlarla bir arada kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca çocukların çalıştığı tehlikeli işlere, iş kazalarına ve meslek hastalıklarına ilişkin resmi veriler yalnızca kayıtlı (SGK'li) çocuk işçileri kapsamakta; kayıt dışı istihdamda, mevsimlik tarımda, sokakta ve ev içi üretimde çalışan çocuklar bu istatistiklerin tamamen dışında kalmaktadır. Dolayısıyla bu raporda sunulan rakamlar, çocuk işçiliğinin gerçek boyutunu değil, yalnızca görünür ve ölçülebilir kısmını yansıtmaktadır. Sorunun gerçek boyutu büyük olasılıkla bu raporda ortaya konulan verilerin ötesindedir.

I.

ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN DEĞİŞEN YÜZÜ: YOKSULLUK, EĞİTİM VE GÜVENCESİZ EMEK

Çocukların çalışma yaşamının bir parçası haline gelmesi, sanayileşmenin ortaya çıkardığı en ağır toplumsal sorunlardan biridir. Sanayi Devrimi'yle birlikte ucuz ve kolay denetlenebilir bir işgücü olarak görülen çocuklar, fabrikalardan madenlere, küçük atölyelerden tarımsal üretime kadar pek çok alanda uzun saatler boyunca, sağlıksız ve tehlikeli koşullarda çalıştırılmıştır. Çocuk işçiliğinin bu ölçüde yaygın ve yoğun kullanımı, zaman içinde devletlerin çalışma yaşamına müdahalesini zorunlu kılmış, çalışma yaşının sınırlandırılması, çalışma sürelerinin azaltılması ve gece çalışmasının yasaklanması gibi düzenlemeler sosyal politikanın ilk koruyucu adımları arasında yer almıştır.

Aradan geçen yüzyıllara ve çocukların eğitim, sağlık, gelişim ve korunma haklarına ilişkin ulusal ve uluslararası düzeyde oluşturulan kapsamlı hukuk sistemine rağmen çocuk işçiliği ortadan kaldırılamamıştır. Ekonomik krizler, gelir dağılımındaki eşitsizlikler, yoksulluk, göç, güvencesiz istihdam ve eğitime erişimde yaşanan sorunlar çocuk emeğini yeniden üreten koşullar yaratmaya devam etmektedir. Bu nedenle çocuk işçiliği, geçmişin sanayileşme koşullarına ait bir sorun olmanın ötesinde, günümüz çalışma yaşamının ve toplumsal eşitsizliklerin önemli göstergelerinden biridir.

Türkiye'de de çocuk işçiliği, belirli sektörlerle veya çalışma biçimleriyle sınırlandırılmayacak kadar yaygın ve çok boyutlu bir nitelik taşımaktadır. Tarımda mevsimlik işçilikten sanayi üretimine, küçük işletmelerden hizmet sektörüne ve inşaaat kadar farklı alanlarda çocuk emeğine rastlanmaktadır. Son yıllarda ise çocukların çalışma yaşamıyla kurduğu ilişkinin biçimi değişmekte, bilinen çocuk işçiliğinin yanında eğitim ile istihdam arasındaki sınırların giderek belirsizleştiği yeni çalışma biçimleri ortaya çıkmaktadır.

Bu dönüşümün en görünür alanlarından biri mesleki eğitim kapsamında işletmelerde çalışan çocuklardır. Mesleki Eğitim Merkezi (MESEM) uygulamalarının hızla yaygınlaşmasıyla birlikte çocukların henüz eğitim çağındayken işyerlerinde üretim süreçlerine dahil olması, çocuk işçiliği tartışmasının eğitim politikalarıyla birlikte ele alınmasını ve "mesleki eğitim" ile "çocuk emeği" arasındaki ilişkinin yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Çocuk işçiliği, çocukların bireysel tercihlerinin ya da ailelerin tek başına aldığı kararların sonucu olarak açıklanamaz. Çocukları çalışma yaşamına iten asıl neden, yoksulluğu, düşük ücretleri, işsizliği, güvencesizliği ve gelir eşitsizliğini büyüten ekonomik ve sosyal düzendir. Bir ülkede çocuklar ailelerinin geçimine katkıda bulunabilmek için çalışmak zorunda kalıyorsa, tartışılması gereken çocukların neden çalıştığı değil, yetişkinlerin emeğiyle neden geçinemediğidir. Dolayısıyla çocuk işçiliği, her şeyden önce bir gelir dağılımı, sosyal politika ve emek sorunudur.

Bu kapsamda çocuk işçiliğini yalnızca çalışan çocukların sayısı üzerinden değerlendirmek yeterli değildir. Çocuk işçiliğinin hangi ekonomik ve toplumsal koşullarda ortaya çıktığına, çocukların neden çalışma yaşamına yöneldiğine, eğitimle ilişkilerinin nasıl değiştiğine ve hangi çalışma koşullarıyla karşı karşıya kaldıklarına birlikte bakmak gerekir. Bu bölümde çocuk işçiliğini yeniden üreten

yapısal koşullar, yoksulluk, eğitimden kopuş, ne eğitimde ne istihdamda olma ve örgütsüzlük-güvencesizlik eksenlerinde ele alınmaktadır.

YOKSULLUK VE ÇOCUK YOKSULLUĞU

■ Türkiye’de her üç çocuktan biri yoksul

Çocuk işçiliğinin en önemli nedenlerinden biri yoksulluktur. Ancak çocuk yoksulluğunu yalnızca hane gelirinin düşüklüğü üzerinden açıklamak yeterli değildir. Çocuk yoksulluğu, düşük ücretlerin, işsizliğin, güvencesiz ve kayıt dışı çalışmanın, gelir dağılımındaki eşitsizliğin ve sosyal politikaların yetersizliğinin çocukların yaşamındaki karşılığıdır.

Türkiye’de çocuk yoksulluğu hâlâ son derece yüksek düzeydedir. Tablo 1, Türkiye’de çocuk yoksulluğunda son yıllarda sınırlı bir gerileme yaşanmasına rağmen sorunun hâlâ çok ciddi boyutlarda olduğunu göstermektedir. Yoksul çocuk sayısı 2021 yılında 7 milyon 436 bin iken 2025 yılında 6 milyon 708 bine, çocuk yoksulluk oranı ise yüzde 32,6’dan yüzde 31’e gerilemiştir. Beş yıllık dönemde yoksul çocuk sayısındaki 728 binlik azalmaya rağmen, 2025 yılı itibarıyla Türkiye’de yaklaşık her üç çocuktan biri yoksulluk içinde yaşamaktadır. Üstelik çocukların yüzde 36,8’i yoksulluk veya sosyal dışlanma riski altındadır. Bu oran, çocuk yoksulluğunun yalnızca gelir yetersizliğiyle değil, çocukların eğitimden beslenmeye, barınmadan sosyal ve kültürel yaşama kadar temel haklara erişimi açısından ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Tablonun istihdama ilişkin göstergelerinde kısmi bir düzelme görülmektedir. Çalışanı olmayan hanelerde yaşayan çocukların oranı 2021’de yüzde 10,7’den 2025’te yüzde 9’a gerilerken, hanehalkı sorumlusu işsiz olan hanelerde yaşayan çocuk sayısı aynı dönemde 1 milyon 567 binden 901 bine düşmüştür. Ancak istihdama ilişkin bu verilere rağmen çocuk yoksulluk oranının yüzde 31 gibi yüksek bir düzeyde kalması, çocuk yoksulluğunu yalnızca işsizlikle açıklamanın yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. Burada sorun yalnızca hanede çalışan bir yetişkinin bulunması değil, elde edilen gelirin ailenin insanca yaşamasına yetip yetmediğidir.

Tablo 1. Çocuk Yoksulluğu ve İstihdam Dışı Hanelerde Yaşayan Çocuklar (2021-2025) (Bin, Yüzde)

	Yoksul Çocuk Sayısı (Bin)	Çocuk Yoksulluk Oranı (Yüzde)	Yoksulluk veya Sosyal Dışlanma Riski (Yüzde)	Çalışan Olmayan Hanelerde Yaşayan Çocuk Oranı (Yüzde)	Hanehalkı Sorumlusu İşsiz Olan Hanelerde Yaşayan Çocuk (Bin)
2021	7.436	32,6	-	10,7	1.567
2022	7.388	32,7	-	9,3	1.210
2023	7.196	32,1	-	9,4	1.088
2024	7.039	31,9	38,9	8,5	976
2025	6.708	31	36,8	9	901

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Çocuk 2025.

*Gelir yoksulluğu, eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin yüzde 60’ı esas alınarak hesaplanmaktadır.

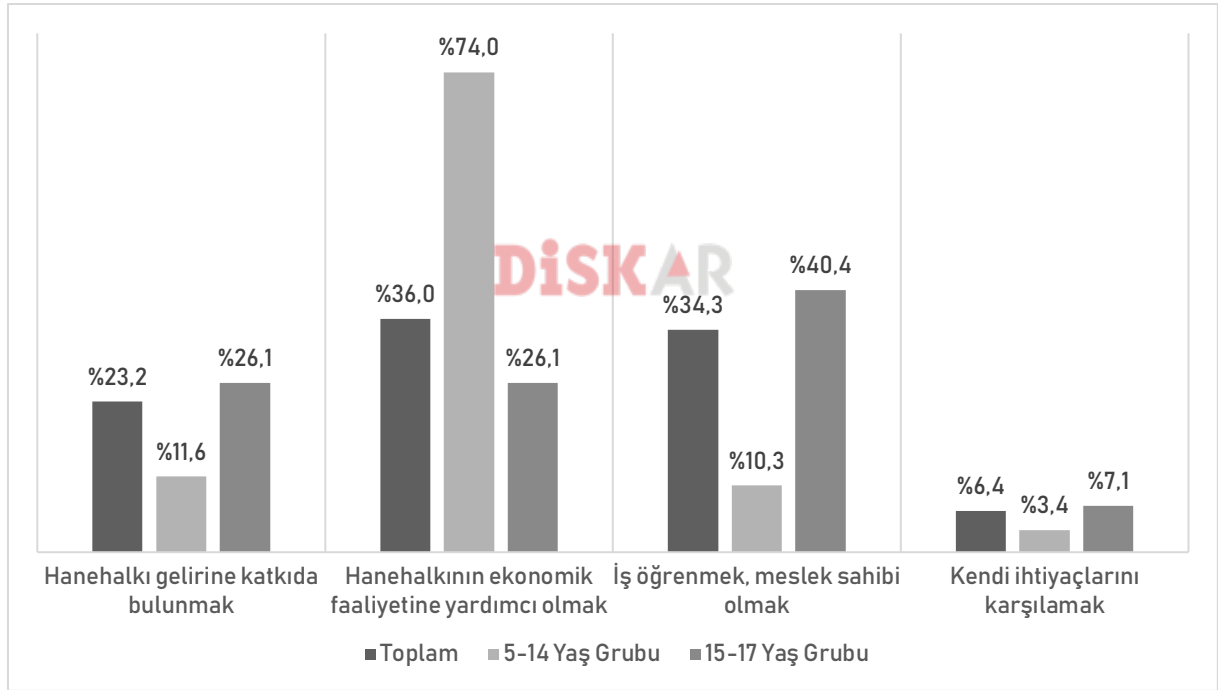
Çocuk yoksulluğu doğrudan çalışma yaşamının koşullarıyla ilişkilidir. Düşük ücretler, güvencesiz ve kayıt dışı istihdam, düzensiz gelir ve sosyal koruma mekanizmalarının yetersizliği yetişkinlerle sınırlı kalmamakta, bütün haneyi ve özellikle çocukları etkilemektedir. Yetişkinlerin çalışmasına rağmen hanenin temel ihtiyaçlarının karşılanamadığı koşullarda çocukların yoksulluğu

kalıcılışmakta, çocuk işçiliğinin aile bütçesine katkı sağlayan bir unsur haline gelme riski de artmaktadır. Bu nedenle çocuk işçiliği, çocukların bireysel tercihinden ya da ailelerin kararından çok, hanelerin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal koşulların bir sonucu olarak değerlendirilmelidir.

■ **Her 10 çalışan çocuktan 6'sı hane ekonomisine katkı için çalışmak zorunda kalıyor**

TÜİK'in Çocuk İşgücü Araştırması verileri de yoksulluk tablosunun çocukların gündelik yaşamına nasıl yansıdığını somut biçimde göstermektedir. Aşağıdaki veriler, çocukların çalışma nedenlerinin yaş gruplarına göre nasıl farklılaştığını ve bu farklılaşmanın altında yatan yapısal dinamikleri ortaya koymaktadır.

Grafik 1. Yaş Grubuna Göre Çocuk İşçilerin Çalışma Nedenlerinin Dağılımı (2019 4. Çeyrek) (Yüzde)

Kaynak: TÜİK, Çocuk İşgücü Araştırması, 2019. DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

2019 yılı 4. çeyrek verilerine göre Türkiye’de çalışan çocukların çalışma nedenleri incelendiğinde, toplamda en yüksek payın yüzde 36 ile hanehalkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmaya, bunu yüzde 34,3 ile iş öğrenmek/meslek sahibi olmaya ve yüzde 23,2 ile doğrudan hanehalkı gelirin katkısında bulunmaya ait olduğu görülmektedir (Grafik 1). Kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çalışan çocukların oranı ise yüzde 6,4 ile sınırlı kalmaktadır. Bu tablo, çocuk işçiliğinin büyük ölçüde bireysel bir tercihten çok, ailenin ekonomik varlığını sürdürme ya da güçlendirme çabasıyla iç içe geçtiğini göstermektedir, nitekim ilk iki kategori (hanehalkı gelirin katkı ve hanehalkının ekonomik faaliyetine yardım) birlikte çalışan çocukların yaklaşık yüzde 59,2’sini oluşturmaktadır (Grafik 1).

Yaş gruplarına göre dağılım, çalışma nedeninin yaşla birlikte belirgin biçimde değiştiğini ortaya koymaktadır. 5-14 yaş grubunda çalışma nedenlerinin ezici çoğunluğu (yüzde 74) hanehalkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmaktır, hanehalkı gelirin doğrudan katkı ise bu yaş grubunda yalnızca yüzde 11,6 ile sınırlı kalmaktadır. Bu durum, küçük yaştaki çocukların büyük ölçüde aile işletmesi, tarım ya da esnafılık gibi hane içi/aile temelli ekonomik faaliyetlerde ücretsiz aile işçisi olarak yer aldığına işaret etmektedir.

15-17 yaş grubunda ise tablo tersine dönmektedir. Bu grupta en yüksek pay yüzde 40,4 ile “iş öğrenmek, meslek sahibi olmak” gerekçesine aittir, bunu yüzde 26,1’er oranla hem hanehalkı gelirin katkı hem de hanehalkının ekonomik faaliyetine yardım nedenleri izlemektedir. “İş öğrenmek” gerekçesinin bu yaş grubunda öne çıkması, çıraklık ve MESEM benzeri mesleki eğitim biçimlerinin bu yaş aralığında çocuk işçiliğini “eğitim” söylemiyle meşrulaştırdığı sonraki bölümlerdeki tespitle doğrudan örtüşmektedir. Ancak bu çocukların yarıya yakınının aynı zamanda doğrudan ya da dolaylı biçimde hanehalkının geçimine katkı sağlıyor olması, “meslek öğrenme” çerçevesinin büyük ölçüde yoksulluk kaynaklı bir çalışma zorunluluğunu perdelediğini göstermektedir.

Ayrıca kendi ihtiyaçlarını karşılama amacıyla çalışma, 5-14 yaş grubunda yüzde 3,4 iken 15-17 yaş grubunda yüzde 7,1’e çıkmaktadır, bu da yaş büyüdükçe çocukların yalnızca aileye değil, kendi geçimlerine de doğrudan katkı sağlamak zorunda kaldığını göstermektedir.

EĞİTİMDEN KOPUŞ

■ 14-17 yaş grubunda okullaşma son eğitim yılında 8,1 puan geriledi

Eğitim, çocukları yoksulluğun ve erken yaşta çalışma yaşamına katılmanın sonuçlarından koruyan en temel sosyal haklardan biridir. Ancak bu hakkın yasal olarak tanınmış olması, bütün çocukların eğitimden eşit biçimde yararlanabildiği anlamına gelmemektedir. Hanelerin ekonomik koşulları ağırlaştıkça eğitimin doğrudan ve dolaylı maliyetleri artmakta, özellikle lise çağındaki çocukların eğitimde kalması güçleşmektedir. Bu nedenle eğitimden kopuş, yalnızca eğitim sisteminin içindeki bir sorun değil, yoksulluk, gelir dağılımı, çalışma yaşamı ve sosyal koruma politikalarıyla birlikte ele alınması gereken yapısal bir eşitsizlik alanıdır. Çocuk işçiliği de bu eşitsizliklerin en ağır sonuçlarından biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2. Yıllara Göre Okullaşma Oranları (2020-2025) (Yüzde)

DİSKAR	6-9 Yaş	10-13 Yaş	14-17 Yaş
2020-2021	97,23	98,55	90,76
2021-2022	98,44	98,38	92,03
2022-2023	98,59	98,37	94,50
2023-2024	98,61	98,32	91,25
2024-2025	98,51	98,20	86,42

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri – Örgün Eğitim.

Güncel göstergeler, eğitimden kopuşun özellikle ortaöğretim çağında belirginleştiğini gözler önüne sermektedir. 2024-2025 eğitim-öğretim döneminde ilkökul tamamlama oranı yüzde 98,6, ortaokul tamamlama oranı yüzde 96,6 iken ortaöğretimde bu oran yüzde 81,3’e gerilemektedir (Tablo 2). Ortaöğretimi tamamlama oranı erkek çocuklarda yüzde 79,2, kız çocuklarda ise yüzde 83,5’tir. Yaş gruplarına göre net okullaşma oranlarında da benzer bir farklılaşma görülmektedir. 2024-2025 döneminde 6-9 yaş grubunda yüzde 98,5 ve 10-13 yaş grubunda yüzde 98,2 olan net okullaşma oranı, 14-17 yaş grubunda yüzde 86,4’e düşmektedir.

Yıllar içindeki değişim, lise çağındaki çocuklar açısından tablonun daha da ağırlaştığını ortaya koymaktadır. 14-17 yaş grubunda net okullaşma oranı 2020-2021 döneminde yüzde 90,76 iken 2022-2023’te yüzde 94,50’ye kadar yükselmiş, ardından hızlı bir gerilemeyle 2023-2024’te yüzde 91,25’e,

2024-2025'te ise yüzde 86,42'ye düşmüştür. Böylece yalnızca iki eğitim-öğretim yılında 14-17 yaş grubundaki okullaşma oranı 8,1 puan gerilemiş, eğitim dışında kalanların payı yüzde 5,5'ten yüzde 13,6'ya yükselmiştir. Buna karşılık 6-9 ve 10-13 yaş gruplarında okullaşmanın yüzde 98 düzeyinde korunması, eğitimden kopuşun özellikle lise çağında yoğunlaştığını göstermektedir.

Zorunlu eğitim düzenlemesine rağmen çocukların özellikle lise çağında eğitim sisteminin dışında kalması, eğitim hakkının yalnızca yasal zorunluluklarla güvence altına alınamayacağını ortaya koymaktadır. Bir çocuğun eğitimine devam edebilmesi, ailesinin gelir düzeyine ve çocuğun haneye ekonomik katkı sağlayıp sağlamamasına bağlı hale gelmemelidir. Yoksulluk içindeki hanelerde eğitimin ulaşım, beslenme, barınma, kırtasiye ve eğitim araçları giderleri aile bütçesi üzerinde önemli bir yük oluştururken, çocukların çalışması da hanenin gelir açığını kapatmanın yollarından biri haline gelebilmektedir.

Bu nedenle çocukların eğitimde kalmasını sağlayacak politikalar, eğitim politikalarıyla sınırlı tutulamaz. Yoksul hanelerin gelir güvencesinin güçlendirilmesi, yetişkinlerin güvenceli ve insan onuruna yaraşır ücretlerle çalışabilmesi ve çocukların eğitimle bağlantılı bütün temel ihtiyaçlarının kamusal olarak karşılanması gerekir. Ücretsiz eğitim, yalnızca okul ücreti alınmaması değil, beslenmeden ulaşım, barınmadan kırtasiye ve eğitim araçlarına kadar eğitime katılmanın bütün maliyetlerinin kamusal güvence altına alınması anlamına gelmelidir.

Çocukların okul ile çalışma yaşamı arasında tercih yapmak zorunda bırakılmadığı bir düzen, ancak eğitim hakkının gelirden ve ailenin ekonomik koşullarından bağımsız bir sosyal hak olarak güvence altına alınmasıyla mümkündür. Bu nedenle çocuk işçiliğinin önlenmesi, çocukları çalışma yaşamından uzaklaştırmak kadar, onları eğitimden koparan ekonomik ve toplumsal koşulları ortadan kaldırmayı gerektirmektedir.

NE EĞİTİMDE NE İSTİHDAMDA OLAN GENÇLER (NEET/BOŞTA GEZER)

Eğitimden kopuşun ilerleyen yaşlardaki sonuçlarını izlemek açısından ne eğitimde ne istihdamda olan gençlere ilişkin NEET göstergesi önemlidir. Bununla birlikte NEET, doğrudan çocuk işçiliği göstergesi değildir, yaygın kullanılan 15-24 yaş grubu çocukluk dönemini aşan gençleri de kapsamaktadır. Bu nedenle göstergelyi çocuk işçiliği verileriyle özdeşleştirmek yerine, eğitimden çalışma yaşamına geçişteki yapısal sorunları ve gençlerin eğitim ile güvenceli istihdam dışında kalma riskini görünür kılan tamamlayıcı bir gösterge olarak değerlendirmek gerekir.

TÜİK verilerine göre 15-24 yaş grubunda ne eğitimde ne de istihdamda bulunan gençlerin oranı 2024 yılında yüzde 22,9 iken 2025 yılında yüzde 23,3'e yükselmiştir (Tablo 3). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ise dikkat çekicidir: 2025 yılında NEET oranı genç erkeklerde yüzde 16,3 iken genç kadınlarda yüzde 30,9'a ulaşmaktadır. Aynı yıl genç işsizlik oranı da yüzde 15,3'tür.¹

Çocuk işçiliği tartışmasına daha yakın bir yaş grubu olan 15-17 yaşa bakıldığında da olumsuz eğilim görülmektedir. Bu yaş grubunda toplam NEET oranı 2021 ve 2022'de yüzde 9,2 iken 2025'te yüzde 11,5'e yükselmiştir. Kız çocuklarında oran aynı yıl yüzde 13,2, erkek çocuklarında yüzde 9,9'dur. Bu artış, özellikle lise çağında eğitim ve istihdam dışında kalan çocukların büyüyen bir risk grubu oluşturduğunu göstermektedir. Eğitimden kopuşun önlenmesi, yalnızca bugünün çocuk işçiliğiyle

¹ TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2025.

mücadele açısından değil, geleceğin güvencesiz ve düşük ücretli emek rejiminin yeniden üretilmesini engellemek açısından da kritik önemdedir.

Tablo 3. 15-17 Yaş Grubunda Cinsiyete Göre Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan Çocukların Oranı (2021-2025) (Yüzde)

DİSKAR	Toplam	Erkek	Kadın
2021	9,2	7,4	11,2
2022	9,2	6,8	11,7
2023	9	7,7	10,4
2024	10,8	9,1	12,4
2025	11,5	9,9	13,2

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Çocuk 2025.

ÖRGÜTSÜZLÜK VE GÜVENCESİZLİK

Çocuk işçiliğini yetişkinlerin çalışma koşullarından bağımsız değerlendirmek mümkün değildir. Düşük ücret, güvencesiz istihdam ve sendikal örgütlenmenin zayıflığı yalnızca çalışan yetişkinlerin hak kaybı değildir, bu koşullar hanelerin gelirini, çocukların eğitimde kalma olanaklarını ve çocuk emeğine duyulan ihtiyacı da doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla çocuk işçiliğinin arkasında yalnızca hane yoksulluğu değil, emeğin sendikasızlaştırıldığı ve pazarlık gücünün zayıflatıldığı bir çalışma düzeni de bulunmaktadır.

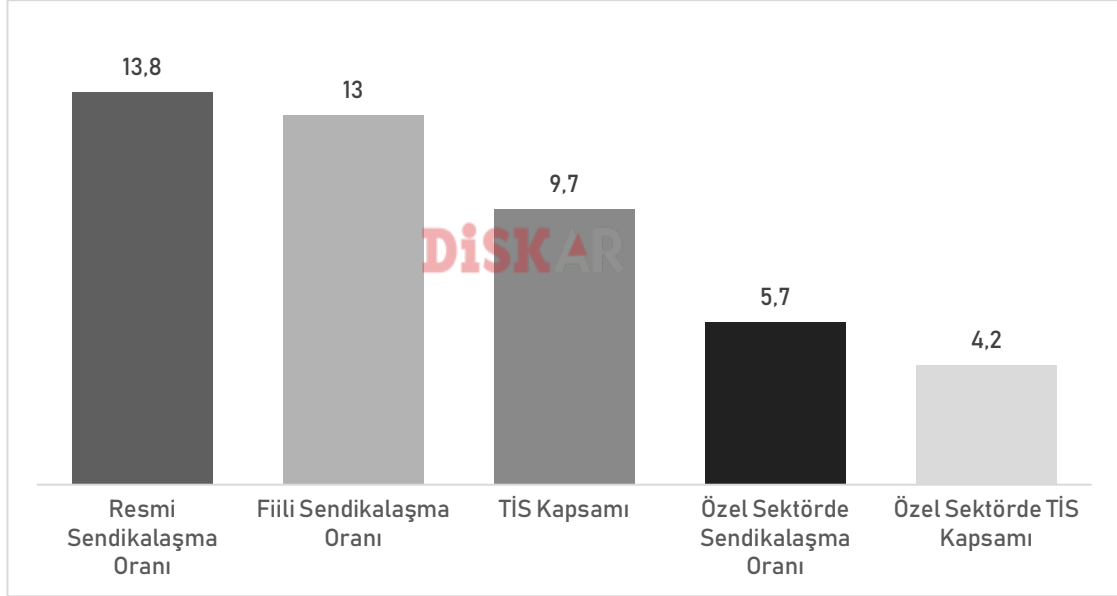
Temmuz 2026 itibarıyla resmi sendikalaşma oranı yüzde 13,8, fiili sendikalaşma oranı ise yüzde 13 düzeyindedir (Grafik 2). Ancak sendikalı olmak, işçinin toplu sözleşme güvencesinden yararlandığı anlamına gelmemektedir. Toplu iş sözleşmesi (TİS) kapsamındaki işçilerin oranı yüzde 9,7'ye, yani her 10 işçiden yaklaşık 1'ine karşılık gelmektedir. Tablo, çocukların fiilen çalıştığı özel sektöre bakıldığında çok daha vahim bir görünüm almaktadır. Özel sektörde sendikalaşma oranı yüzde 5,7'ye, toplu sözleşme kapsamı ise yüzde 4,2'ye gerilemektedir (Grafik 2). Başka bir ifadeyle, özel sektörde çalışan her 100 işçiden yalnızca 4'ü toplu sözleşmenin sağladığı ücret ve çalışma koşulu güvencesinden yararlanabilmektedir. Çocuk işçiliğinin de yoğunlaştığı küçük ve orta ölçekli özel işyerlerinin, örgütlenmenin ve toplu pazarlığın en zayıf olduğu alan olması tesadüf değildir.

Örgütsüzlük, işçilerin düşük ücretlere, hak kayıplarına ve güvencesiz çalışma biçimlerine karşı pazarlık gücünü zayıflatmaktadır. Sendikal örgütlenmenin ve toplu pazarlığın güçlenmesi ise ücretlerin ve çalışma koşullarının iyileştirilmesinin temel araçlarından biridir. Bu nedenle çocuk işçiliğiyle mücadele, yetişkinlerin sendikal haklarının güvence altına alınmasından ve örgütlenmenin önündeki fiili ve hukuki engellerin kaldırılmasından ayrı düşünülemez.

Çocukların ve çırakların örgütlenme hakları bakımından mevcut mevzuat ayrıca önemli bir sınırlılığa işaret etmektedir. 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu sendika kurma ve sendikaya üye olma hakkını Kanun kapsamındaki işçiler üzerinden düzenlemektedir. Çıraklar bu kapsamda sendikal örgütlenme hakkından yararlanamamaktadır. Bu durum Türkiye'nin de onayladığı ILO'nun 87 No'lu Sendika Özgürlüğü ve Sendika Hakkı sözleşmesine aykırıdır. ILO'nun pek çok sözleşmesi mesleki eğitim alan çıraklar ve stajyerlerin sendikal haklardan mahrum olamayacağını vurgulamaktadır. Buna karşılık 5253 sayılı Dernekler Kanunu, 15 yaşını bitiren ve ayırt etme gücüne sahip çocukların yasal temsilcilerinin yazılı izniyle çocuk derneği kurabilmesine veya bu derneklere

üye olabilmemesine, 12 yaşını bitirenlerin ise yasal temsilci izniyle çocuk derneklerine üye olabilmemesine olanak tanımaktadır.

Grafik 2. Türkiye’de Sendikalaşma ve Toplu İş Sözleşmesi Kapsama Oranları (2026 Temmuz) (Yüzde)

Kaynak: DİSK-AR (2026). Sendikal Haklar Raporu.

Nitekim çırakların hukuken sendikal örgütlenme dışında bırakılması, yalnızca kağıt üzerinde kalan bir sınırlama değildir, sahada da örgütlenme kanallarına erişimi olan genç işçiler dahi bu haktan büyük ölçüde yoksun kalmaktadır. DİSK-AR’ın Sendikal Haklar Raporu’na (2026) göre kayıtlı genç işçilerin yalnızca yüzde 6’sı sendikaya üye olabilmekte, konaklama ve eğlence gibi çocuk ve genç emeğinin yoğunlaştığı işkollarında bu oran yüzde 1’e kadar gerilemektedir. Bu durum, üretim sürecinin içinde bulunan çocukların ve gençlerin çalışma koşulları üzerinde söz ve temsil hakkının ne ölçüde güvence altında olduğu sorusunu gündeme getirmekte, hem hukuki hem de fiili engellerin, en kırılgan işgücü kesimini örgütlenmenin sağladığı korumadan sistematik biçimde uzak tuttuğunu göstermektedir. Dolayısıyla mevcut hukuk düzeninde çırakların sendikal örgütlenme kanalları kapalıyken, belirli yaş ve izin koşulları altında dernek çatısı altında örgütlenmeleri mümkündür.

II.

VERİLERLE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

ILO ve UNICEF'in 2024 verilerine dayanan ortak raporuna göre dünya genelinde hâlâ 138 milyon çocuk, çocuk işçiliği içindedir. 2000 yılından bu yana çocuk işçi sayısında 100 milyondan fazla azalma sağlanmış olsa da son yıllarda bu ilerleme önemli ölçüde yavaşlamıştır. Özellikle 5-11 yaş grubundaki çocuk işçiliğinin hâlâ 2012 seviyelerinin üzerinde olması, elde edilen kazanımların ne kadar kırılgan olduğunu göstermektedir. ILO ve UNICEF'in tahminlerine göre mevcut ilerleme hızı dört katına çıkarılsa dahi çocuk işçiliğinin tamamen ortadan kaldırılması ancak 2060'lı yıllarda mümkün olabilecektir.²

Bu tablo, çocuk işçiliğinin küresel ölçekte hâlâ temel bir emek ve sosyal politika sorunu olduğunu ortaya koymaktadır. Üstelik sorun yalnızca kaç çocuğun çalıştığıyla sınırlı değildir, çocukların hangi işlerde, hangi sürelerle ve hangi çalışma koşulları altında çalıştırıldığı da en az çocuk işçi sayısı kadar önemlidir. Çocuk emeğinin ucuz, güvencesiz ve örgütsüz emeğin bir parçası haline gelmesi, çocukları iş kazalarından meslek hastalıklarına kadar çok sayıda riskle karşı karşıya bırakmaktadır.

Türkiye'de ise çocukların karşı karşıya kaldığı tehlikeli çalışma koşullarını, iş kazalarını ve meslek hastalıklarını düzenli ve sistematik biçimde izlemeye olanak sağlayan resmi bir veri kaynağının bulunmaması önemli bir eksikliktir. Bu durum, çocuk işçiliğinin yalnızca boyutlarının değil, çocukların çalışma yaşamında karşı karşıya kaldıkları risklerin de görünmez kalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle bu bölümde değerlendirme, ulaşılabilen niceliksel verilerle sınırlı tutulmaktadır. Ancak ILO ve UNICEF'in küresel bulguları sorunun ağırlığını açık biçimde göstermektedir: Dünya genelinde 54 milyon çocuk, tehlikeli yüksekliklerde çalışma, ağır yüklerin elle taşınması, tehlikeli makine ve maddelere maruz kalma gibi ILO tarafından tehlikeli kabul edilen sektör, meslek veya koşullarda çalışmaktadır.³

Çocuk emeğinin görünmeyen bir başka boyutu ise ücretsiz ev içi işlerdir. ILO'nun daha geniş istatistiksel çerçevesinde uzun çalışma saatleri veya ağır yükler içeren ev işleri belirli koşullar altında "tehlikeli ev işleri" kapsamında değerlendirilmektedir.⁴ Türkiye'de haftalık 21 saat eşiğine göre üretilmiş resmi bir tehlikeli ev işi istatistiği bulunmamaktadır. Bununla birlikte 2022 yılı verileri, çalışan çocukların önemli bir bölümünün çalışma yaşamındaki yüklerinin yanı sıra su ve odun taşıma gibi ağır hane içi işleri de üstlendiğini göstermektedir. Dolayısıyla çocuk emeğini yalnızca ücret karşılığında veya işyerinde gerçekleştirilen faaliyetlerle sınırlı değerlendirmek, çocukların üstlendiği emeğin bir bölümünü görünmez kılmaktadır.

Türkiye'de çocuk işçiliğinin gerçek boyutlarını ortaya koymanın önündeki temel sorunlardan biri de düzenli, karşılaştırılabilir ve güncel veri eksikliğidir. Raporun bu bölümünde çocuk işçiliğinin boyutları, birbirini tamamlayan ancak yöntemsel olarak farklı üç veri kaynağı üzerinden

² ILO ve UNICEF (2026). *Çocuk İşçiliği: 2024 Küresel Tahminleri, Eğilimler ve Önümüzdeki Yol*. <https://www.ilo.org/tr/publications/major-publications/çocuk-işçiliği-2024-küresel-tahminleri-eğilimler-ve-önümüzdeki%C2%A0yol> (Erişim: 28 Ağustos 2026).

³ ILO ve UNICEF (2026).

⁴ ILO ve UNICEF (2026).

incelenecektir: 1) TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi (HİA), 2) TÜİK'in UNICEF ile birlikte 2022 yılında gerçekleştirdiği Türkiye Çocuk Araştırması (TCA) mikroverisi ve 3) TÜİK'in Çocuk İşgücü Araştırması (ÇİA) mikroverisi.

Ancak bu araştırmalar çocuk işçiliğini düzenli biçimde izlemeye olanak sağlayan bütünlüklü bir veri sistemi oluşturmamaktadır. Çocuk İşgücü Araştırması 2006'dan sonra kapsamı farklı olmakla birlikte 2012 ve 2019 yıllarında tekrarlanmış, Türkiye Çocuk Araştırması ise 2022 yılında bir kez gerçekleştirilmiş ve tekrarı planlanmamıştır. Hanehalkı İşgücü Araştırması düzenli veri sağlamakla birlikte yalnızca 15-17 yaş grubundaki çocukları kapsamı nedeniyle çocuk işçiliğinin tamamını ortaya koymakta yetersiz kalmaktadır.

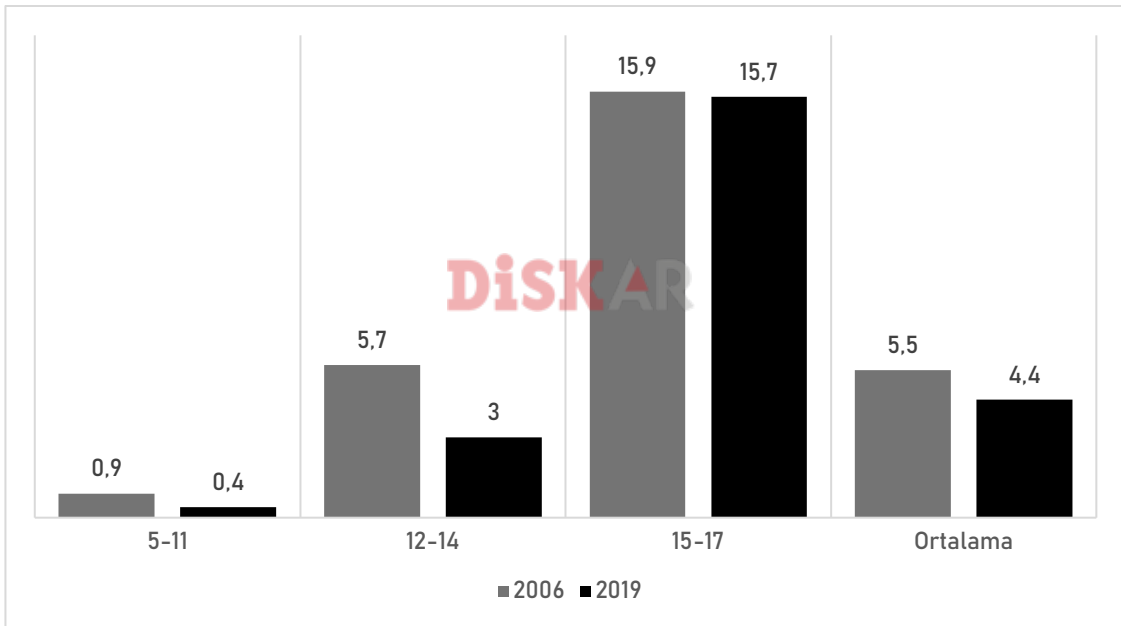
ÇALIŞAN ÇOCUKLAR

- Çocuk işçiliğinin önlenmesinde siyasal iktidar başarısız:

Çocuk işçiliği 13 yılda yalnızca 1,1 puan geriledi

TÜİK'in Çocuk İşgücü Araştırması'nda istihdam, "referans haftası içinde en az bir saat ücret, kâr veya ailenin kazancı için çalışan ya da aile işletmesinde ücretsiz olarak çalışan çocukları" kapsar,⁵ bu, ILO'nun standart işgücü istatistikleri metodolojisiyle örtüşen, düşük bir çalışma yoğunluğu eşliğidir.⁶

Grafik 3. Çalışan Çocukların Oranı (2006 ve 2019) (Yüzde)

Kaynak ve açıklama: TÜİK, Çocuk İşgücü Araştırması, 2006 mikro veri seti. TÜİK, Çocuk İşgücü Araştırması, 2019. 2006 verisi DİSK-AR tarafından mikro veri setinden hesaplanmıştır.

2019 araştırması ILO önerisi doğrultusunda 5-17 yaş grubunu kapsarken, 2006 araştırması 6-17 yaş grubuyla sınırlıdır, bu fark yalnızca en genç yaş grubunu etkilemekte, genel eğilimi değiştirmemektedir.

Bu durağanlığı küresel tabloyla yan yana koyduğumuzda, Türkiye'nin dünyaya hem benzeyen hem de dünya eğilimlerinden ayrılan bir yönü ortaya çıkıyor. ILO ve UNICEF'in küresel tahminleri de çocuk işçiliğine karşı ilerlemenin tüm dünyada eşit hızda gerçekleşmediğini, bazı yaş gruplarında

⁵ TÜİK, Çocuk İşgücü Araştırması metaverisi, TÜİK internet sitesi. <https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/33807/metadata> (Erişim: 28 Ağustos 2026).

⁶ ILO'nun 1982 tarihli 13. Uluslararası Çalışma İstatistikçileri Konferansı (13th ICLS) kararı.

diğerlerine göre çok daha yavaş seyrettiğini gösteriyor.⁷ Türkiye'nin verisi bu genel örüntüyü doğrular niteliktedir. 2006-2019 arasında ilerleme, yaş gruplarına göre eşit dağılmamıştır. 12-14 yaş grubunda oran yüzde 5,7'den yüzde 3'e gerileyerek görece değişim kaydedilmişken, çocuk işçiliğinin en yoğun görüldüğü 15-17 yaş grubunda oran yüzde 15,9'dan yüzde 15,7'ye, yani yalnızca 0,2 puan gerilemiştir (Grafik 3).

Sonuç olarak, Türkiye'nin 2006-2019 arasındaki 1,1 puanlık toplam gerilemesi, dönemin hukuki taahhütleriyle örtüşmeyen, yapısal bir hareketsizliğe işaret etmektedir. Sorun, dünyanın geri kalanında da gözlenen genel bir yavaşlamanın parçası olabilir, ama Türkiye'ye özgü olan, bu yavaşlığın en çok, çocukların çalışma hayatına en yakın olduğu yaş grubunda yoğunlaşmış olmasıdır.

■ Türkiye'de her 100 çocuktan en az 15'i çalışıyor

TÜİK'in Türkiye Çocuk Araştırması (2022), çocuğun ekonomik faaliyetini dört ayrı, somut soruyla ölçmektedir. Anket, önce çocuğun "son bir haftadır bir saat bile olsa" şu dört faaliyetten herhangi birini yapıp yapmadığını sormaktadır.⁸

- Çocuk kendisinin veya hanenin arsası, çiftliği, bahçesi ile ilgili bir iş yaptı mı veya hayvanlara baktı mı? (tarım/hayvancılık)
- Ailenizin veya akrabanızın iş yerinde para alarak veya almayarak çalıştı mı/yardım etti mi veya kendi bir iş yaptı mı? (aile/akraba işyeri)
- Çocuk eşya, el işi, giysi, gıda veya tarım ürünleri üretti mi veya sattı mı? (üretim/satış)
- Çocuk [...] karşılığında nakit veya benzeri bir ödeme aldığı başka bir faaliyet/iş yaptı mı? (ücretli/yevmiyeli)

Bu tanım, Çocuk İşgücü Araştırması'nın (ÇİA) kullandığı "en az bir saat" eşiğiyle kavramsal olarak aynı yaklaşımı paylaşır. Ancak aralarında önemli bir soru tasarımı farkı vardır: ÇİA, çalışmayı daha soyut/genel bir şekilde sorarken "*bir işte çalıştınız mı*", TCA çalışmayı dört somut, gündelik hayattan örneklerle zenginleştirilmiş faaliyet olarak sorar (hayvan otlatmak, meyve toplamak, ürün satmak gibi). Anket metodolojisi literatüründe, bu tür somut/davranışsal soruların, soyut sorulara göre daha yüksek hatırlama ve daha doğru raporlama sağladığı belirtilir. Özellikle düzensiz, kısa süreli veya "iş" olarak algılanmayan (örneğin aile bahçesinde yardım etmek) faaliyetler için bu fark belirgindir. Bu, TCA'nın ölçtüğü yüzde 15,45'lik oranın, ÇİA'nın çok daha düşük oranlarından (2019'da yüzde 4,4) neden yüksek çıktığını açıklayan olası bir etken olabilir.

CİNSİYETE GÖRE ÇALIŞAN ÇOCUKLAR

TÜİK TCA verilerine göre çocukların çalışma oranı, ÇİA'da olduğu gibi yaşla birlikte artmakta ve her yaş grubunda erkek çocuklar kızlardan daha yüksek oranda çalışmaktadır. Bu farkın büyüklüğü de yaşla birlikte açılmaktadır: 5-11 yaş aralığında erkek-kadın farkı yalnızca 2 puanken (yüzde 12,5 ve yüzde 10,5), 15-17 yaş aralığında bu fark 13 puana çıkmaktadır (yüzde 29,91 ve yüzde 16,83) (Tablo 4). Bu örüntü, kız çocuklarının büyüdükçe ekonomik faaliyetten çok ev içi role yönlendirildiğine ya da en azından TCA'nın ölçtüğü ekonomik faaliyet tanımının kız çocuklarının gerçek emek yükünü tam yakalayamadığına işaret edebilir.

⁷ ILO ve UNICEF (2026).

⁸ Araştırma kapsamına şuradan bakılabilir: TÜİK, Türkiye Çocuk Araştırması Mikro Veri Seti, TÜİK internet sitesi. https://www.tuik.gov.tr/Kurumsal/PDF_Detay (Erişim: 28 Ağustos 2026).

Tablo 4. Cinsiyete Göre Çalışan Çocukların Oranı (2022) (Yüzde)

DİSKAR	Kadın	Erkek	Ortalama
5-11	10,5	12,5	11,52
12-14	13,23	20,16	16,78
15-17	16,83	29,91	23,54
Ortalama	12,55	18,19	15,45

Kaynak: TÜİK, Türkiye Çocuk Araştırması, 2022 mikro verisinden DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN YAPTIKLARI İŞLER

Çalışılan iş türlerine bakıldığında, çocuk işçiliğinin yaşla birlikte niteliksel bir dönüşüm geçirdiği görülmektedir. Tarım/hayvancılık, tüm yaş gruplarında baskın kategori olmakla birlikte (ortalama yüzde 77,7), payı yaşla birlikte azalmaktadır. 5-11 yaş grubunda yüzde 90,7 iken 15-17 yaş grubunda yüzde 61,3'tür (Tablo 5). Buna karşılık nakit karşılığı diğer iş kategorisi yaşla birlikte hızla büyümektedir. Bu oran 5-11 yaş grubunda yüzde 2,9 iken 15-17 yaş grubunda 8 kattan fazla bir yükselişle, yüzde 24,4'e ulaşmaktadır. Bu, küçük yaştaki çalışmanın büyük ölçüde ailenin tarımsal/ticari faaliyetine gömülü, "görünmez" bir katkı biçiminde olduğunu, yaş büyüdükçe ise çalışmanın giderek piyasa ile daha doğrudan, nakit temelli bir ilişkiye dönüştüğünü göstermektedir.

Tablo 5. Çalışan Çocukların Yaptıkları İşlerin Dağılımı (2022) (Yüzde)

DİSKAR	Tarım/Hayvancılık	Aile/Akraba İşyeri	Üretim/Satış	Ücretli/Yevmiyeli
5-11	90,7	27,2	4,6	2,9
12-14	78,3	40,1	12	10,2
15-17	61,3	48,5	11,9	24,4
Ortalama	77,7	37,6	8,8	12

Kaynak ve açıklama: TÜİK, Türkiye Çocuk Araştırması, 2022 mikro verisinden DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

Bir çocuğun birden fazla işi yapması nedeniyle toplamlar 100'ü geçmektedir.

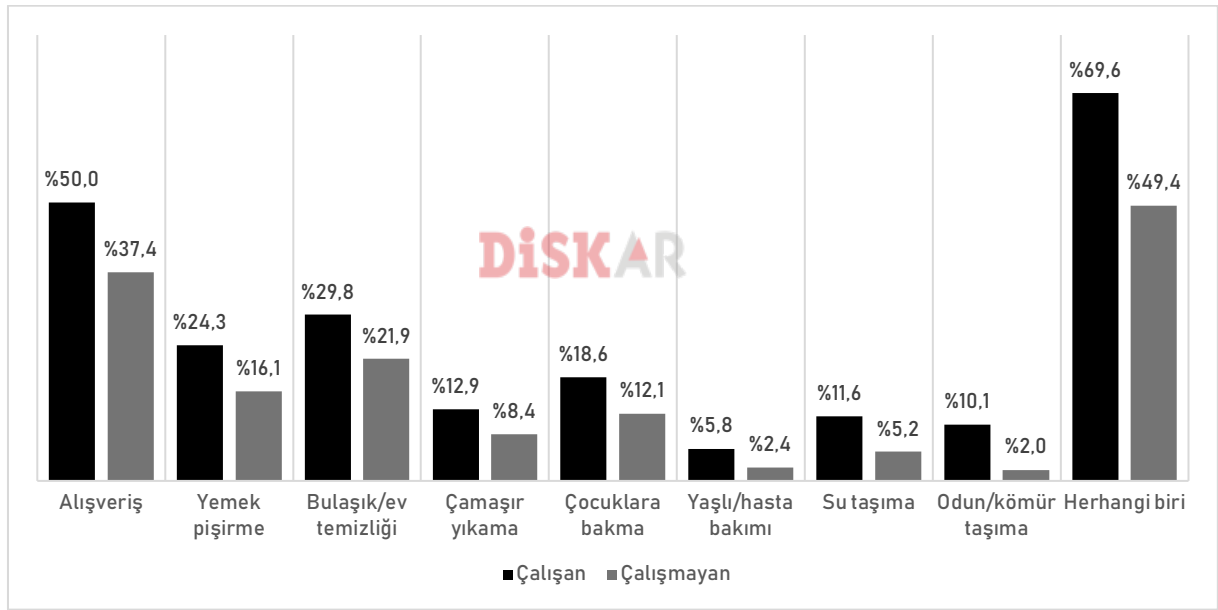
Öte yandan tüm yaş türlerinde çocukların yaptığı işlerin "tarım/hayvancılık"ta yoğunlaşması dikkat çekicidir. Mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocukları özelinde durum daha da ağırdır. Bu çocuklar, ailelerinin geçimine katkı sağlamak amacıyla yılın önemli bir bölümünde ebeveynleriyle birlikte bölgeler arası göç etmekte ve bu süreçte göç edilen bölgedeki tarım işlerinde çalıştırılmaktadır. Genellikle temel altyapıdan yoksun geçici barınma alanlarında yaşayan bu çocuklar, düzenli okula devam edememekte ve okul terkine sürüklenme riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Tarım makine ve ekipmanlarının doğurduğu tehlikeler, pestisitlere maruz kalma, uzun çalışma saatleri, aşırı sıcak veya soğuk hava koşulları, ağır yük taşıma ve izole ortamlarda çalışma gibi unsurlar, olumsuz barınma koşullarıyla birleştiğinde çocuklarda yaşam boyu sürebilecek kronik sağlık sorunlarına yol açabilmektedir. Bu bulgular, saha denetimi, gelir güvencesi ve eğitime erişim tedbirlerinin, özellikle mevsimlik göç güzergâhındaki geçici yerleşim alanlarını hedef alacak biçimde tasarlanması gerektiğini göstermektedir.

ÇOCUKLARIN GÖRÜNMEYEN ÇİFTE MESAİSİ

■ Çalışan çocukların yüzde 70'i aynı zamanda ev işinde de çalışıyor

TÇA veri setinin en çarpıcı bulgularından biri çalışan çocukların üzerindeki hane içi bakım ve ev işi yüküdür. Çalışan çocukların yüzde 69,56'sı aynı zamanda en az bir ev işi de yapmaktadır, çalışmayan çocuklarda bu oran, 20 puan düşük olarak yüzde 49,37'dir. Fark, en yorucu ve sorumluluk gerektiren görevlerde daha da belirginleşmektedir. Odun/kömür taşımada çalışan çocuklarda oran yüzde 10,13 iken çalışmayanlarda yüzde 1,95'tir (yaklaşık 5 kat). Yaşlı/hasta bakımında yüzde 5,76'ya karşı yüzde 2,42'dir (Grafik 4). Bu tablo, çalışan çocukların tek bir yük değil, iki ayrı yükü aynı anda taşıdığını göstermektedir. Çocuklar hem ekonomik faaliyette hem de ev içi bakım/hizmet emeğinde bulunmaktadırlar.

Grafik 4. Çalışan ve Çalışmayan Çocukların Ev İş ve Bakım Yükü (2022) (Yüzde)

Kaynak ve açıklama: TÜİK, Türkiye Çocuk Araştırması, 2022 mikro verisinden DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

Bu tablo, cinsiyete göre ayrıştırıldığında, yükün eşit dağılmadığını ortaya koymaktadır. Sadece kız çocuklarına bakıldığında, çalışan-çalışmayan farkı 34,3 puana çıkmakta, yani genel ortalamanın neredeyse iki katına ulaşmaktadır (Tablo 6). Bu, ekonomik faaliyete katılmanın kız çocuklar için, genel örneklemdeki ortalama çocuğa kıyasla çok daha ağır bir toplam yük anlamına geldiğini göstermektedir.

Bu "çifte mesai", çalışan çocukların cinsiyet farkıyla birlikte okunduğunda, kız çocuklarının görünürdeki daha düşük "ekonomik" çalışma oranının, aslında ev içi emeğe kaydırılmış bir yük olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.

Çocuk işçiliğinin toplumsal cinsiyet boyutu yalnızca "kimin çalıştığı" sorusuyla sınırlı değildir, "çalışmanın bedelinin kim tarafından nasıl ödendiği" sorusuna kadar uzanmaktadır. Çalışmanın ev işi yükünü artırdığı zaten açıktır (yüzde 69,56'ya karşı yüzde 49,37, 20,2 puanlık fark), ancak bu etki cinsiyete göre ayrıştırıldığında, yükün eşit dağılmadığı ortaya çıkmaktadır. Sadece kız çocuklarına bakıldığında, çalışan-çalışmayan farkı 34,3 puana çıkmakta, yani genel ortalamanın neredeyse iki

katına ulaşmaktadır. Bu, ekonomik faaliyete katılmanın kız çocukları için erkek çocuklara kıyasla çok daha ağır bir toplam yük anlamına geldiğini göstermektedir.

Tablo 6. Kız Çocuklarının Çalışma Durumuna Göre Ev İşi ve Bakım Yüğü (2022) (Yüzde)

DİSKAR	Çalışan	Çalışmayan
Alışveriş	41,8	25,4
Yemek pişirme	37,5	16,6
Bulaşık/ev temizliği	52,0	24,5
Çamaşır yıkama	26,2	10,1
Çocuklara bakma	25,6	11,9
Yaşlı/hasta bakımı	6,4	2,2
Su taşıma	10,2	3,3
Odun/kömür taşıma	6,9	1,2
Herhangi biri	72,0	37,8

Kaynak ve açıklama: TÜİK, Türkiye Çocuk Araştırması, 2022 mikro verisinden DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

Bu örüntü, çocuk işçiliğiyle mücadele politikalarının önemli bir körlüğüne işaret etmektedir. Yalnızca ekonomik faaliyet oranlarına odaklanan bir bakış açısı, kız çocukların taşıdığı toplam yükü sistematik olarak eksik hesaplayacaktır. Bir kız çocuğun “çalışmıyor” olarak kaydedilmesi, onun boş vakti olduğu ya da yükünün az olduğu anlamına gelmemekte, tersine, bu emeğin ev içine, dolayısıyla istatistiksel görünürlüğün dışına itildiği anlamına gelebilmektedir. Bu nedenle, çocuk işçiliği tartışması ekonomik faaliyet tanımıyla sınırlı tutulduğu sürece, kız çocukların maruz kaldığı toplam emek sömürsünün büyük bir kısmı görünmez kalmaya devam edecektir.

15-17 YAŞ ARASI ÇOCUK İSTİHDAMI

■ 15-17 yaş arası çocuk istihdamı son beş yılda yüzde 70 arttı

Türkiye’de çocuk işçiliğini boyutunu anlayabilmek için kullanılabilecek bir diğer veri seti ise Hanehalkı İşgücü Araştırması’dır (İşgücü İstatistikleri). HİA, TÜİK tarafından yayımlanan çocuk işçiliğinin en düzenli izlenebileceği veri seti olmakla birlikte, yalnız 15-17 yaş arası (çalışmak için yasal sınır) çalışan çocuk işçileri kapsamı bakımından 15’te küçük çocukların durumunu yansıtmaktan uzaktır. Tüm kısıtlarına karşın, çocuk işçiliğindeki eğilimleri izlemeye olanak sağladığı söylenebilir.

TÜİK verilerine göre, Türkiye’de 15-17 yaş grubundaki 3 milyon 866 bin çocuğun 882 bini istihdamdadır. 2021 yılında yüzde 14 olan çocukların istihdam oranı 2025 yılında yüzde 22,8 olmuştur. Son beş yılda çalışan çocuk sayısı 520 binden 882 bine yükselmiştir. Yalnızca dört yılda istihdam edilen çocuk sayısı 362 bin kişiyle yüzde 69,6 artmıştır (Tablo 7).

2021-2025 arası 15-17 yaş grubundaki nüfus yalnızca yüzde 4,2 artarken istihdam oranı 8,8 puan yükselmiştir. 2019 yılı verilerine göre 5-17 yaş grubunda toplam çalışan çocuk sayısı 720 bindir. Bunun 574 bini 15-17 yaş grubundadır. Güncel verilere göre ise 15-17 yaş grubunda çalışan sayısı 882 bindir. 2019’dan itibaren 15-17 yaş grubunda çalışan çocuk sayısının artışı ise yüzde 53,7’dir. Çocuk istihdamındaki hızlı artış, çocukların çalışma hayatına katılımının yapısal bir nitelik kazandığını göstermektedir. Hanehalklarının her geçen gün yoksullaşması, kamusal ve nitelikli eğitim

olanaklarının aşınması ve mesleki eğitimin giderek daha fazla işletmelerde kayıt dışı çalışmaya dayalı hale getirilmesi çocukların erken yaşta çalışma hayatına yönelmesini kolaylaştırmaktadır.

Tablo 7. 15-17 Yaş Grubundaki Çocukların İşgücü Durumu (2021-2025) (Bin, Yüzde)

DİSKAR	Kurumsal Olmayan Nüfus (Bin)	İşgücü (Bin)	İstihdam (Bin)	İşsiz (Bin)	İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde)	İstihdam Oranı (Yüzde)
2021	3.709	607	520	87	16,4	14
2022	3.782	707	619	88	18,7	16,4
2023	3.862	853	759	94	22,1	19,6
2024	3.894	970	869	101	24,9	22,3
2025	3.866	986	882	104	25,5	22,8

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Çocuk, 2025. DİSK-AR tarafından hazırlanmıştır.

Çocuk istihdamı, cinsiyete göre önemli bir farklılık göstermektedir, önceki kısımda ele alındığı gibi, bu fark kız çocukların daha az çalıştığı değil, emeklerinin farklı bir alana (ev içi) kaydığı anlamına gelmektedir. 2025 yılında erkek çocukların istihdam oranı yüzde 33,1'dir (Tablo 8). 15-17 yaş grubundaki her üç erkek çocuktan biri istihdamdadır. Kız çocuklarında bu oran yüzde 11,9'dur.

Tablo 8. 15-17 Yaş Grubunda Cinsiyete Göre Çocuk İstihdamı (2025) (Bin, Yüzde)

DİSKAR	Nüfus (Bin)	İstihdam (Bin)	İstihdam (Yüzde)
Erkek	1.983	657	33,1
Kadın	1.883	225	11,9
Toplam	3.866	882	22,8

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Çocuk, 2025.

III.

MESEM VE ÇIRAKLIK SORUNU

Mesleki Eğitim Merkezleri (MESEM), mesleki eğitimin okul ile işletme arasında birlikte yürütüldüğü, öğrencilerin teorik eğitimlerini okulda, uygulamalı eğitimlerini ise işletmelerde sürdürdükleri örgün ortaöğretim programlarıdır. MESEM ayrı bir çıraklık türü değildir, çıraklık eğitiminin örgün eğitim sistemi içerisinde yürütüldüğü yapıyı ifade etmektedir. 2016 yılında 6764 sayılı Kanun'la çıraklık eğitiminin zorunlu örgün ortaöğretim kapsamına alınmasıyla mesleki eğitim merkezleri de örgün eğitim sisteminin bir parçası haline gelmiştir.⁹

Bu yapı, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası çocuk işçiliği sözleşmeleri açısından da tartışmalı bir konuma yerleşmektedir. ILO'nun 138 sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi, işletme temelli mesleki eğitim programlarına istisna tanımakla birlikte bu istisnayı, eğitimin ağırlıklı ve belirleyici unsur olması, işletmedeki üretim faaliyetinin ise bu eğitime tabi ikincil bir unsur olarak kalması koşuluna bağlamaktadır. Ancak ilerleyen bölümlerde ortaya konan veriler, öğrenci sayısındaki sıçramanın eğitim ihtiyacından değil ücret teşvikinin genişletilmesinden kaynaklandığını, dolayısıyla sistemde ağırlığın eğitimden işletmedeki üretim ilişkisine kaydığını göstermektedir. Bu haliyle MESEM, 138 sayılı Sözleşme'nin istisna maddesine uyuyor gibi görünse de öngördüğü koruma anlayışıyla örtüşmemektedir.

182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi açısından ise mesele daha da somuttur. Sözleşme, çocuğun sağlığına ve güvenliğine zarar verme olasılığı taşıyan işlerin acil olarak ortadan kaldırılmasını öngörmektedir. Oysa MESEM öğrencileri özellikle sanayi, inşaat, metal ve otomotiv gibi işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından riskli yüksek işletmelerde, yetişkin işçilerle aynı üretim hattında çalışmaktadır. Bu çocukların uluslararası sözleşmeler çerçevesinde, İş Kanunu'nun temel korumalarının, sendikal örgütlenme hakkının ve tam kapsamlı sosyal güvenlik güvencesinin dışında bırakılması, tehlikeli işlerde çalışan çocukların maruz kaldığı riski azaltmak yerine, bu riski denetimsiz ve görünmez kılmaktadır.

MESEM ÖĞRENCİLERİNİN YAŞ DAĞILIMI

3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu kapsamında MESEM öğrencileri mesleki bilgi ve becerilerinin önemli bir bölümünü işletmelerde uygulamalı olarak edinmektedir. Bu nedenle MESEM, klasik anlamda yalnızca okulda sürdürülen bir mesleki eğitim modeli değildir. Öğrenciler eğitim sürecinin önemli bir bölümünde gerçek işyerlerinde ve üretim ilişkilerinin içerisinde bulunmaktadır. Bununla birlikte hukuken öğrenci statüsündedirler ve İş Kanunu kapsamında işçi olarak değerlendirilmezler.

⁹ MESEM'ler, 2016 yılına kadar örgün eğitim sistemi dışında, sertifika odaklı ve yaş sınırı bulunmayan bir mesleki eğitim modeli iken, 6764 sayılı Kanun ile 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu'nda yapılan değişiklik sonucunda çıraklık eğitimi zorunlu örgün ortaöğretim kapsamına alınmış ve MESEM'ler dört yıllık mesleki ve teknik ortaöğretim programı haline getirilmiştir. 2021 yılında yapılan yasal düzenlemelerle MESEM öğrencilerine ödenen ücretler ve bu ücretlere sağlanan devlet katkısı yeniden düzenlenerek sistemin yaygınlaştırılmasının önü açılmış, sonraki düzenlemelerle MESEM kapsamında lise diploması ile kalfalık ve ustalık belgelerine ulaşmaya yönelik yapı güçlendirilmiştir.

Bu noktada MESEM öğrencisi, çırak¹⁰ ve çocuk işçi kavramlarının birbirine eşitlenmemesi gerekir. Her MESEM öğrencisi çocuk olmadığı gibi, işyerinde “çırak” olarak adlandırılan her çocuk da MESEM öğrencisi veya 3308 sayılı Kanun kapsamında kayıtlı çırak değildir. Atölyelerde, sanayi sitelerinde, tamirhanelerde, kuaförlerde, lokantalarda ve farklı işletmelerde “meslek öğrensin” denilerek çalıştırılan ancak herhangi bir mesleki eğitim programına kayıtlı olmayan çocuklar da bulunmaktadır. Bu nedenle gündelik dilde kullanılan “çırak” kavramı ile hukuki çırak statüsü arasında ayırım yapılmalıdır.

Aynı şekilde MESEM’e kayıtlı herkesin çocuk olduğu da varsayılmaz. Sistemde 18 yaşını aşmış kişiler de bulunmaktadır. Bu nedenle toplam MESEM öğrenci sayısının tamamını doğrudan çocuk işçi sayısına dahil etmek yöntemsel olarak doğru değildir.¹¹ MESEM’in yaş yapısını gösteren mevcut MEB verileri de bu ayırımın önemini ortaya koymaktadır.

Tablo 9. MESEM’e Kayıtlı Öğrencilerin Yaş Dağılımı (2025) (Yüzde)

DİSKAR	Öğrenci Sayısı	Toplam İçindeki Oranı (Yüzde)
15-18 yaş	392.887	79,8
18 yaş üzeri	99.740	20,2
Toplam	492.627	100,0

Kaynak: MEB, 12 Haziran 2025 tarihli ve E-32661919-610-61 sayılı yazı, 7/27796 esas numaralı yazılı soru önermesine verilen yanıt.

Tablo 9’a göre MESEM’e kayıtlı her beş kişiden yaklaşık biri 18 yaş üzerindedir. Ancak veriye ilişkin önemli bir yöntemsel sınırlılık bulunmaktadır. MEB, genç grubu “15-18 yaş” biçiminde toplulaştırdığı için bu grupta yer alanların tamamının 18 yaş altındaki çocuklardan oluştuğu söylenemez. Bu kategori 18 yaşını doldurmuş kişileri de kapsamaktadır. Dolayısıyla tablodan hareketle “MESEM öğrencilerinin yüzde 79,8’i çocuk işçidir” biçiminde bir sonuca ulaşmak doğru değildir.

Bununla birlikte veriler, MESEM nüfusunun büyük bölümünün çocukluk ve gençliğin erken dönemlerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Dolayısıyla sistemde yetişkinlerin bulunması MESEM’in çocuk emeği açısından taşıdığı önemi ortadan kaldırmamaktadır. MESEM’i çocuk emeği bakımından önemli kılan temel özellik, çocukların eğitim ile çalışma yaşamının kesiştiği bir konumda bulunmasıdır. Öğrenciler bir taraftan örgün eğitim sistemine kayıtlı ve hukuken öğrenci statüsündeyken, diğer taraftan işletmelerde gerçek üretim süreçlerinin içerisinde yer almaktadır.

Bu nedenle MESEM’de bulunan bir çocuğun durumunu değerlendirirken yalnızca “öğrenci” ya da “çırak” statüsünde olup olmadığına değil, yaşına, işyerinde geçirdiği süreye, yaptığı işin niteliğine,

¹⁰ Türkiye’de çıraklık sistemi ilk olarak 1977 tarihli 2089 sayılı Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu ile düzenlenmiş, 1986’da çıkarılan 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu ile yeniden yapılandırılmıştır. Günümüzde 3308 sayılı Kanun çerçevesinde çırak, çıraklık sözleşmesine dayanarak bir meslek alanının gerektirdiği bilgi, beceri ve iş alışkanlıklarını iş içinde geliştiren kişi olarak tanımlanmaktadır. Çıraklar işyerinde üretim sürecine katılmalarına rağmen hukuken öğrenci statüsündedir ve 4857 sayılı İş Kanunu bakımından işçi sayılmazlar. Bu nedenle hukuki anlamdaki çıraklık ile herhangi bir mesleki eğitim programına kayıtlı olmaksızın işyerinde “çırak” adı altında çalışan çocuk ve gençler birbirinden ayrılmalıdır. 2001’de bazı mesleklerde eğitimin bloklaştırılmasına imkan tanınmış, 2016’da ise çıraklığa başlamak için öngörülen üst yaş sınırı kaldırılmıştır.

¹¹ Nail Dertli, “Tartışmanın Dönüp Dolanıp Takıldığı Yer: Çalışan Çocuk Sayısı Kaç?”, *Çalışma Ortamı Dergisi*, Sayı 178, 2025, ss 20-23.

üretim sürecindeki konumuna, eğitime fiilen devam edip edemediğine, aldığı ücrete, çalışma koşullarına ve karşı karşıya kaldığı işçi sağlığı ve iş güvenliği risklerine birlikte bakılması gerekir.

MESEM ÖĞRENCİ SAYISI

MESEM'in çocuk emeği açısından önemini artıran bir başka gelişme ise sistemin son yıllarda ulaştığı büyüklüktür. Yaklaşık on yıllık veriler, MESEM'in sınırlı büyüklükte bir mesleki eğitim alanından yarım milyonu aşkın kişinin yer aldığı kitlesel bir yapıya dönüştüğünü göstermektedir.

■ MESEM'e kayıtlı öğrenci sayısı 10 yılda 5,3 kat arttı, yarım milyonu aştı

Tablo 10, MESEM'in büyümesinin düzenli ve doğrusal bir seyir izlemediğini göstermektedir. Asıl kırılma 2021-2022 eğitim-öğretim yılında gerçekleşmiştir. Bir önceki yıla göre öğrenci sayısının yüzde 150,6 artması, sistemin tarihinde belirgin bir sıçramaya işaret etmektedir. Sonraki yıllarda dalgalanmalar görülmekle birlikte MESEM öğrenci sayısı yüksek düzeyini korumuş ve 2025-2026 eğitim-öğretim yılında yarım milyonun üzerine çıkmıştır.

Dönemin bütünü değerlendirildiğinde MESEM'e kayıtlı öğrenci sayısı 2016-2017 ile 2025-2026 arasında yaklaşık 5,3 katına çıkmıştır. Dolayısıyla MESEM artık sınırlı sayıda öğrencinin bulunduğu bir mesleki eğitim alanı değil, yüz binlerce çocuk, genç ve yetişkinin işletmelerle doğrudan ilişki kurduğu kitlesel bir yapıdır.

Ancak burada yalnızca büyümenin boyutuna değil, büyümenin zamanlamasına da bakmak gerekir. Çıraklık eğitiminin örgün ve zorunlu ortaöğretim kapsamına alınmasına ilişkin temel düzenleme 2016 yılında yapılmış olmasına rağmen öğrenci sayısındaki esas sıçrama 2021-2022 döneminde gerçekleşmiştir. Bu dönem, MESEM öğrencilerine ödenen ücretler ve bu ücretlere ilişkin devlet katkısının genişletildiği düzenlemelerin hayata geçirildiği dönemle çakışmaktadır. Dolayısıyla MESEM'deki büyümeyi yalnızca mesleki eğitime yönelik talebin artmasıyla açıklamak yeterli değildir, kamu teşviklerinin sistemin genişlemesindeki rolü de değerlendirilmelidir.

Tablo 10. Eğitim Öğretim Yıllarına Göre MESEM Öğrenci Sayısının Değişimi (2016/2017–2025/2026) (Yüzde)

DİSKAR	MESEM Öğrenci Sayısı	Yıllık Değişim (Yüzde)
2016–2017	95.667	-
2017–2018	136.274	42,4
2018–2019	92.266	-32,3
2019–2020	115.000	24,6
2020–2021	159.773	38,9
2021–2022	400.437	150,6
2022–2023	373.720	-6,7
2023–2024	422.709	13,1
2024–2025	421.930	-0,2
2025–2026	509.085	20,7

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri – Örgün Eğitim. 2025/2026 verisi MEB'in Kasım 2025 tarihli TBMM yanıtından alınmıştır. 2021/2022–2024/2025 toplamaları resmî ve özel mesleki eğitim merkezi öğrenci sayılarının toplamıdır. Yıllık değişim oranları DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

Bu hızlı büyüme, MESEM'in yalnızca "meslek öğrenme" üzerinden değerlendirilmesini de yetersiz hale getirmektedir. Çünkü sistem genişledikçe yüz binlerce çocuk ve genç, eğitim kapsamında işyerleri ve üretim süreçleriyle doğrudan ilişki kurmaktadır. Bu durum eğitim ile çalışma yaşamı arasındaki sınırı giderek daha önemli hale getirmektedir.

Çocukların gelir elde edebildikleri işletme temelli mesleki eğitime yönelmelerinde hanelerin ekonomik koşullarının belirleyici olması durumunda, mesleki eğitim özgür bir eğitim tercihidir. Çok ekonomik zorunluluk tarafından şekillenebilir. Yoksul ve emekçi ailelerin çocuklarının erken yaşta işletmelere yöneldiği, ekonomik olanakları daha yüksek ailelerin çocuklarının ise akademik eğitim kanallarında kalabildiği bir yapı, eğitim yoluyla sınıfsal farklılıkları azaltmak yerine bunları yeniden üretme riski taşımaktadır. Bu nedenle MESEM tartışması yalnızca "Çocuk meslek öğreniyor mu?" sorusuna indirgenemez. Hangi çocukların, hangi ekonomik ve toplumsal koşullar altında ve neden bu sisteme yöneldiği de sorgulanmalıdır.

MESEM'in değerlendirilmesi gereken bir başka boyutu kamu kaynaklarının kullanım biçimidir. Çocukların çalışma zorunluluğunu azaltmanın temel araçları ücretsiz ve nitelikli eğitim, okulda ücretsiz yemek, ulaşım ve barınma desteği, ailelere yeterli gelir desteği ve güçlü kamusal koruma mekanizmalarıdır. MESEM'de ise kamu desteğinin bir bölümü işletmelerde mesleki eğitim gören öğrencilerin ücretlerinin finansmanı üzerinden örgütlenmektedir. Bu durum kamu kaynaklarının çocukların çalışma zorunluluğunu ortadan kaldırmak yerine işletmeler açısından genç emeğin maliyetini azaltacak biçimde kullanılmasının sonuçlarını tartışmayı gerekli kılmaktadır.

Buradaki itiraz mesleki eğitime kamu kaynağı ayrılmasına değildir. Asıl mesele kamu kaynağının kimin yararına ve hangi amaç doğrultusunda kullanıldığıdır. Kamu kaynakları çocuk yoksulluğunu azaltmak, okul terklerini önlemek, ücretsiz okul yemeği ve ulaşım sağlamak, eğitim materyallerine erişimi güvence altına almak ve mesleki-teknik okullardaki kamusal atölyeleri güçlendirmek amacıyla da kullanılabilir. Bu nedenle MESEM'e ayrılan kamu kaynaklarının yalnızca öğrenci sayısını ne kadar artırdığı değil, çocukların eğitim hakkına ve geleceğine ne ölçüde katkı sunduğu da sorgulanmalıdır.

MESEM'in sendikal açıdan önemli sonuçlarından biri de çocukların ve gençlerin işyerlerinde yetişkin işçilerle aynı üretim ilişkilerinin içerisinde bulunabilmelerine rağmen ücret, sosyal güvenlik ve örgütlenme hakları açısından aynı statüye sahip olmamalarıdır. Kamu kaynaklarıyla maliyeti düşürülen genç emeğinin kitlesel hale gelmesi, yalnızca MESEM öğrencilerinin çalışma koşullarını değil, işyerlerindeki genel ücret ve istihdam yapısını da etkileyebilecek bir gelişmedir. Düşük maliyetli genç emeğin yaygınlaşması, yetişkin ve güvenceli istihdam üzerinde baskı yaratma riski taşımaktadır.

Bu nedenle yarım milyonu aşan MESEM'li öğrenciler yalnızca bir eğitim istatistiği değildir. Bu büyüklükte bir yapı ücretler, sosyal güvenlik, işçi sağlığı ve iş güvenliği, işgücü piyasasının bölünmesi ve sendikal örgütlenme bakımından da çalışma yaşamının önemli bir parçası haline gelmektedir.

MESEM'in şu anki yapısına karşı çıkmak, çocukların ve gençlerin meslek öğrenmesine karşı çıkmak değildir. Her çocuğun nitelikli mesleki eğitim alma hakkı vardır. Asıl tartışılması gereken, bu eğitimin nerede, hangi koşullarda, kimin maliyetiyle ve kimin yararı doğrultusunda örgütlendiğidir. Mesleki eğitim işletmelerin düşük maliyetli ve örgütsüz işgücü ihtiyacını karşılamının aracına dönüştürülmemeli, çocuğun eğitim hakkı, sağlığı ve gelişimi temel alınmalıdır.

Mesleki eğitim ise yeterli öğretmen, donanımlı ve güvenli kamusal atölyeler, güçlü işçi sağlığı ve iş güvenliği standartları ve etkin kamu denetimiyle çocukların eğitim hakkını, sağlığını ve geleceğini güvence altına alan kamusal bir hak olarak örgütlenmelidir.

IV. ÇOCUK İŞÇİ CİNAYETLERİ

Çocuk işçiliğinin en ağır yüzü, çocukların çalışırken yaralanması, hastalanması ve yaşamını yitirmesidir. Çocukların bulunmamaları gereken işyerlerinde, fiziksel ve ruhsal gelişimlerine uygun olmayan koşullarda çalıştırılması yalnızca bir çalışma yaşamı sorunu değil, doğrudan yaşam hakkı ihlalidir. ILO verileri de çocuk işçiliğinin önemli bölümünde çocukların sağlığını ve güvenliğini tehdit eden koşullarda çalıştığını ortaya koymaktadır.

Dünya genelinde çocuk işçiliği kapsamında yer alan yaklaşık 138 milyon çocuğun 54 milyonu -yani sömürülen her 10 çocuktan yaklaşık 4'ü- doğrudan sağlığını, güvenliğini ve ahlaki gelişimini tehlikeye atan "tehlikeli işlerde" çalıştırılmaktadır. ILO tanımlamalarına göre bu tehlikeli çalışma koşulları, çocukların fiziksel sınırlarını aşan ağır yüklerin elle taşınmasını, aşırı sıcaklık, gürültü ve titreşime maruz kalmalarını, kimyasal maddelerle korumasız çalışmalarını, yeraltı veya tehlikeli yükseklikler gibi dar alanlarda çalıştırılmalarını ve yetişkinlerin normal çalışma saatlerine denk gelecek şekilde haftada 43 saat veya daha fazla süreyle sömürülmelerini kapsamaktadır.¹²

Türkiye'de çocuk işçiliğinde sömürü, özellikle son yıllarda mesleki eğitim adı altında yapılandırılan MESEM gibi uygulamalarla devlet eliyle meşrulaştırılmış ve yoksul çocukları güvencesiz, ucuz birer işgücü kaynağı haline getirmiştir. Haftanın büyük bölümünü ağır sanayi sitelerinde, tekstil atölyelerinde veya oto tamircilerinde geçiren bu çocuklar, günde 10-12 saati bulan, hatta bazen 14 saate varan ağır çalışma sürelerine maruz bırakılmaktadır.¹³ Önlenmesi tamamen mümkün olan fiziksel yıpranmaların, ağır yaralanmaların ve ölümlerin sıradan birer "iş kazası" olarak sunulması ise bu yapısal sömürü düzeninin sorumluluğunu örtme çabasıdır. Büyüme çağındaki çocukların can güvenliğini hiçe sayan bu kural dışı çalışma koşulları, yaşanan can kayıplarını kaçınılmaz olarak iş cinayeti niteliğine büründürmektedir.

Türkiye'de hem işçiler hem çocuk işçiler için iş cinayetleri ve meslek hastalıklarına ilişkin veriler yalnızca bu grupların kayıtlı ve iş cinayeti sonucu ölümü bildirilmiş kişilerden oluşmaktadır. Öte yandan meslek hastalığının önemli bir bölümünün meslek hastalığı sayılmaması nedeniyle de Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) verileri güvenilir değildir. Çocuk işçiliği özelinde ise çocuk işçi çalıştırmanın yasal sınırının 15 olması ve resmi verilerin 15-17 yaşındaki çocukları kapsamaması nedeniyle çocuk işçiliği cinayetlerinin yalnızca çok sınırlı bir kesimi hakkında bilgi verebilir.

Tüm bu kısıtların varlığında raporun bu bölümünde SGK verileriyle ve İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi'nin (İSİG Meclisi) raporlarıyla çocuk işçi kazaları ve çocuk işçi cinayetleri ortaya konacaktır.

ÇOCUK İŞ KAZALARI

■ 9 yılda en az 93 bin 517 çocuk iş kazası geçirdi

Türkiye'de iş kazaları, tüm çalışanları etkileyen yapısal bir sorun olmakla birlikte, çocuk işçiler bu tabloda ayrı ve giderek derinleşen bir risk katmanı oluşturmaktadır. SGK'nin yaşa göre dağılım veren istatistikleri, "Çocuklardan işçi olmaz" ilkesinin neden zorunlu olduğunu sayısal olarak

¹² ILO ve UNICEF (2026).

¹³ Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi (2022). *Çıracılık Sistemi Raporu*. Ankara.

doğrulamaktadır. Çocuklar bulunmamaları gereken ortamlarda çalıştırılmakta ve bunun bedelini diğer bütün yaş gruplarına kıyasla çok daha ağır ödemektedir. Aşağıdaki bölüm, bu gerçekliği 2017-2025 dönemine ait SGK verileri üzerinden ortaya koymaktadır.¹⁴ SGK verilerinde yer alan çocuklar yalnızca kayıtlı bir biçimde çalıştırılanları kapsamaktadır. Kuşkusuz kayıtsız çocuk işçileri ve 14 yaşından küçük çocukları hesaba katıldığında tablo ağırlaşacaktır.

Türkiye’de çalışan çocukların iş kazası geçirme sıklığı, SGK’nin 2017-2025 dönemine ait verilerine göre son derece çarpıcı bir yükseliş göstermektedir. 14-17 yaş grubunda iş kazası geçiren sigortalı sayısı 2017’de 6 bin 348 iken 2025’te 20 bin 836’ya yükselmiştir. Bu 9 yılda yaklaşık 3,3 katına çıkması anlamına gelmektedir. Aynı dönemde 18 yaş üstü işçilerde iş kazası geçirenlerin sayısı 353 bin 305’ten 745 bin 203’e yükselerek yaklaşık 2 katına çıkmıştır (Tablo 11). Çocuk işçilerdeki yükseliş, yetişkinlerde gözlenen değişimin çok üzerindedir.

Tablo 11. 14-17 Yaş Arası Çocuklarda ve 18+ Yaş Grubunda İş Kazası Geçirenler ile Zorunlu Sigortalıların Sayıları (2017-2025)

14-17 Yaş Arası Çocuk İşçiler				18+ Yaş Grubu İşçiler		
	İş Kazası Geçirenlerin Sayısı	DİSK-AR Zorunlu Sigortalı Sayısı	İş Kazası Geçirenlerin Zorunlu Sigortalılara Oranı	İş Kazası Geçirenlerin Sayısı	Zorunlu Sigortalı Sayısı	İş Kazası Geçirenlerin Zorunlu Sigortalılara Oranı
2017	6.348	66.568	%9,5	353.305	14.441.249	%2,4
2018	7.094	71.064	%10,0	423.891	14.158.106	%3,0
2019	6.365	51.052	%12,5	416.098	14.263.261	%2,9
2020	2.922	48.738	%6,0	380.830	15.154.685	%2,5
2021	5.694	52.091	%10,9	505.390	16.117.588	%3,1
2022	11.038	70.246	%15,7	577.785	17.262.745	%3,3
2023	15.120	76.778	%19,7	666.281	16.329.642	%4,1
2024	18.100	99.753	%18,1	715.546	16.503.115	%4,3
2025	20.836	80.856	%25,8	745.203	16.862.995	%4,4

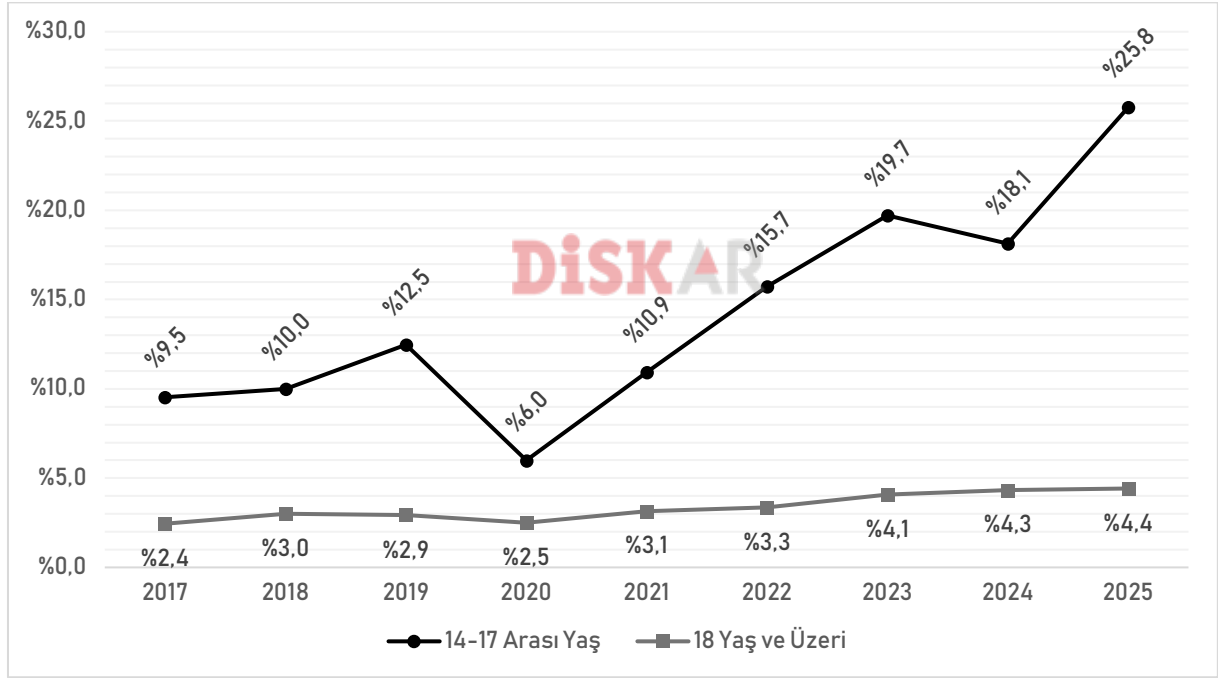
Kaynak: SGK, İstatistik Yıllıkları, 2017-2025. DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

2017-2025 döneminde çocuk işçilerin iş kazası geçirme sıklığındaki yükseliş yetişkinlere göre çok daha ağırdır. 14-17 yaş grubunda iş kazası geçirenlerin zorunlu sigortalılara oranı 2017’de yüzde 9,5 iken 2025’te yüzde 25,8’e yükselmişti (Grafik 5). Böylece oran 16,3 puan yükselerek 2,7 katına çıkmıştır. Aynı dönemde 18 yaş ve üzeri işçilerde bu oran yüzde 2,4’ten yüzde 4,4’e ulaşmış ve 1,8 katına çıkmıştır. 2020 yılında pandeminin etkisiyle görülen geçici düşüşün ardından çocuk işçilerde oran 2021’de yüzde 10,9’a, 2022’de yüzde 15,7’ye, 2023’te yüzde 19,7’ye ve 2025’te yüzde 25,8’e ulaşmıştır. 2017’de çocuk işçilerin iş kazası geçirme oranı yetişkinlerin yaklaşık 4 katıyken, 2025’te yaklaşık 6 katına çıkmıştır. Yetişkinlerde de kayda değer bir kötüleşme söz konusudur, ancak

¹⁴ SGK istatistiklerinde 2016 yılında yapılan istatistiksel sınıflandırma değişikliği nedeniyle karşılaştırma 2017 yılından başlatılmıştır.

çocukların karşı karşıya olduğu risk hem çok daha yüksek düzeydedir hem de daha hızlı tırmanmaktadır.

Grafik 5. 14-17 Yaş Arası Çocuklarda ve 18+ Yaş Grubunda İş Kazalarının Zorunlu Sigortalılara Oranı (2017-2025) (Yüzde)

Kaynak ve not: SGK, İstatistik Yıllıkları, 2017-2025. DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

SGK İstatistik Yıllıklarında yer alan 4-1/a iş kazası sayılarının 4-1/a zorunlu sigortalı sayılarına bölümü ile bulunmuştur.

ÇOCUK İŞÇİ ÖLÜMLERİ

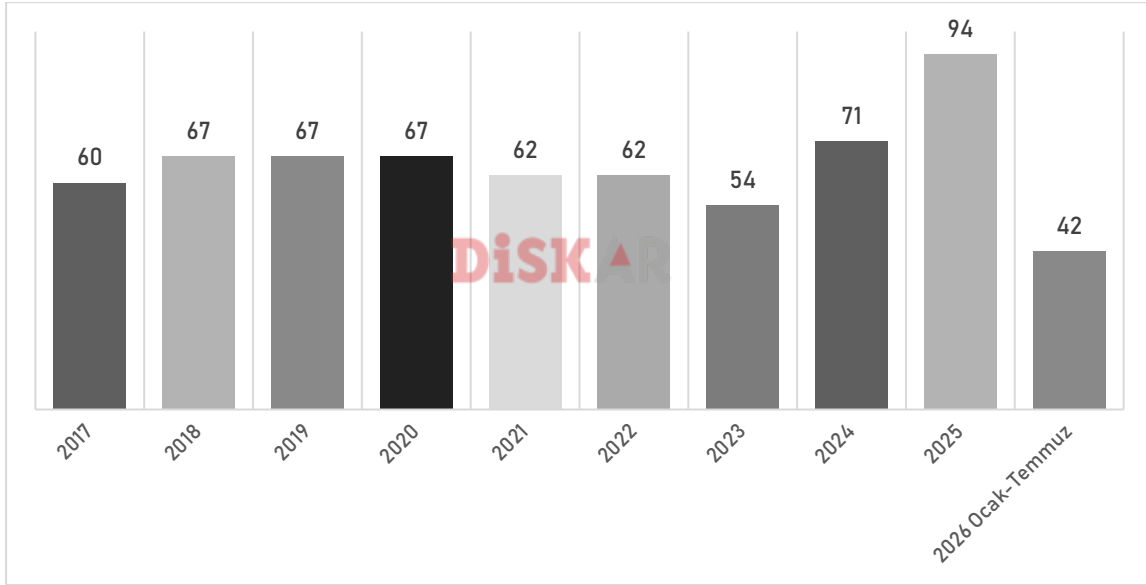
■ 2017'den 2026 Temmuz'a en az 646 çocuk çalışırken yaşamını yitirdi

İSİG Meclisi'nin 2017-2026 dönemine ait çocuk işçi ölümü istatistikleri çocuk işçiliğinin en ağır sonucunu ortaya koymaktadır. İSİG Meclisi verilerine göre 2017 yılından 2026 Temmuz ayına kadar en az 646 çocuk, çalışırken öldü. 2017-2022 arasındaki altı yıllık dönemde çocuk işçi ölümleri yıllık 60-67 aralığında seyretmiş, 2023 yılında 54 olarak kaydedilmiştir. Ancak 2024 yılından itibaren tablo değişmiş, ölüm sayısı 2023'teki 54 iken 2024'te 71'e çıkmış, 2025'te ise 94'e ulaşmıştır. Yalnızca 2024-2025 arasındaki ölümlerin hızlanma oranı yüzde 32,4'tür (Grafik 6). 2025'teki 94 rakamı, ele alınan dönemde ulaşılan en yüksek değerdir. 2026'nın ilk yedi ayında ise 42 çocuk işçi hayatını kaybetmiştir.

2025 yılında hayatını kaybeden 94 çocuğun yaş dağılımına bakıldığında 26'sı 14 yaş ve altında, 68'i ise 15-17 yaş grubundadır, yani ölen her dört childtık yaklaşıp üçü 15-17 yaş grubuna aittir. Ölen çocukların 81'i erkek, 13'ü kız çocuğı, 5'i ise göçmendir. Sektörel dağılımda 31 çocuk tarımda, 27 çocuk sanayide, 20 çocuk hizmetlerde ve 16 çocuk inşaatda yaşamını yitirmiştir. Bunlara ek olarak altı MESEM öğrencisi ile yedi meslek lisesi öğrencisinin çalıştıkları veya staj yaptıkları işyerlerinde

hayatını kaybettiği tespit edilmiştir,¹⁵ bu da mesleki eğitim adı altında sürdürülen çalışma biçiminin ölümcül sonuçlarının istatistiklere doğrudan yansıdığını göstermektedir.

Grafik 6. İş Cinayeti Sonucu Hayatını Kaybeden Çocuk Sayıları (2017-2026 Temmuz)

Kaynak: İSİG Meclisi, İş Cinayetleri Raporları. DİSK-AR tarafından hazırlanmıştır.

Çocukların işyerlerinde yaralanması ve ölmesi kaçınılmaz kazaların değil, çocuk emeğini yaygınlaştıran, işçi sağlığı önlemlerini maliyet olarak gören ve denetimsizliği olağanlaştıran bir çalışma biçiminin sonucudur. Bu pervasızlığın ardındaki önemli bir yapısal etken, sistemik bir denetimsizlik ve cezasızlık zırhıdır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın (ÇSGB) denetim faaliyetleri son derece yetersiz kalmakta, 2023 yılı itibarıyla teftiş edilen işyerlerinin toplam işyerlerine oranı yalnızca binde 4 düzeyinde seyretmektedir. Üstelik bu sınırlı teftişlerin büyük ölçekli işletmelere odaklanması, çırak çocukların yoğunlaştığı küçük ve orta ölçekli işyerlerini tamamen denetim dışı bırakarak işveren despotizminin insafına terk etmektedir.¹⁶ Nitekim 2024 yılı sonuna kadar denetlenen MESEM anlaşmalı işyerlerinin yüzde 9,2'sinin çocukların can güvenliği açısından doğrudan tehdit oluşturduğunun tespit edilerek sözleşmelerinin feshedilmesi,¹⁷ yüz binlerce çocuğun hem iş kazası hem de iş cinayeti riskiyle örülü bir ölüm girdabına nasıl terk edildiğinin en somut resmi kanıtıdır.

Bu yapısal denetimsizlik zemininde, çocuk işçiliğinin mesleki eğitim, çıraklık veya aileye yardım adı altında meşrulaştırılması çocukları ağır ve tehlikeli işlerden korumamakta, tam tersine, denetlenmeyen işyerlerinde hem gündelik iş kazalarının hem de iş cinayetlerinin katlanarak artmasına zemin hazırlamaktadır. İşyerlerinde yaralanan ya da yaşamını yitiren her çocuk, eğitim hakkının yanında yaşam hakkının da ihlal edildiğini göstermektedir.

¹⁵ İSİG Meclisi, 2025 Çocuk İş Cinayetleri Raporu. <https://www.isigmeclisi.org/21554-cocuk-isciligi-ile-mucadeleye-2025-yilinda-en-az-94-cocuk-isci-ha> (Erişim: 26 Ağustos 2026).

¹⁶ FİSA Çocuk Hakları Merkezi (2024). Mesleki Eğitim Merkezi Öğrencilerinin (Çırakların) Haklara ve Özgürlüklere Erişim Raporu. <https://chm.fisa.org.tr/mesleki-egitim-merkezi-ogrencilerinin-ciraklarin-haklara-ve-ozgurluklere-erisim-raporu-yayimlandi/> (Erişim: 25 Ağustos 2026).

¹⁷ BBC News Türkçe (1 Temmuz 2026). "MEB, MESEM verilerini paylaştı: '3 bin 80 iş kazasının 13'ü ölümlle sonuçlandı'". <https://www.bbc.com/turkce/articles/c77yeg8y235o> (Erişim: 25 Ağustos 2026).

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ İLE MÜCADELE İÇİN POLİTİKA ÖNERİLERİ

Çocuk işçiliğiyle mücadele yalnızca çocukları işyerlerinden çekmeye yönelik önlemlerle sınırlandırılmamalı, çocukları çalışmak zorunda bırakan yoksulluk, düşük ücret, güvencesiz istihdam, sendikasılaştırma, sosyal koruma yetersizliği ve eğitimde eşitsizliklerle birlikte ele alınmalıdır. Bu doğrultuda,

- **Çocuk yoksulluğuyla mücadele edilmeli, ailelerin gelir güvencesi sağlanmalıdır.** Çocukların aile gelirine katkıda bulunmak zorunda kalmadığı ekonomik koşullar yaratılmalı, sosyal destekler hak temelli, düzenli ve erişilebilir hale getirilmelidir.
- **Sendikal örgütlenmenin önündeki engeller kaldırılmalıdır.** Çocuk işçiliğinin yaygınlaşmasına zemin hazırlayan düşük ücretli, güvencesiz ve örgütsüz çalışma biçimleriyle mücadele edilmeli, yetişkinlerin sendikal hak ve özgürlükleri güvence altına alınmalıdır.
- **Yetişkinlerin ücretleri insanca yaşanabilecek bir düzeye yükseltilmelidir.** Asgari ücret başta olmak üzere ücretler insan onuruna yaraşır bir yaşam sağlayacak düzeye yükseltilmeli, güvencesiz ve kayıt dışı çalışma önlenmeli, güvenceli yetişkin istihdamı artırılmalıdır.
- **Her çocuk için ücretsiz, nitelikli ve kamusal eğitim güvence altına alınmalıdır.** Eğitim hakkı ailelerin ekonomik koşullarına bağlı olmaktan çıkarılmalı, okullarda ücretsiz ve sağlıklı beslenme sağlanmalı, ulaşım, eğitim araçları ve diğer temel eğitim giderleri kamusal olarak karşılanmalıdır.
- **Ekonomik nedenlerle okul terklerinin önüne geçilmelidir.** Devamsızlık ve okul terki riski bulunan çocukların erken dönemde tespit edilmesini sağlayacak mekanizmalar kurulmalı, çocukların yoksulluk nedeniyle eğitimden koparak çalışma yaşamına yönelmesi engellenmelidir.
- **Mesleki eğitim, çocukların ucuz işgücüne dönüştürülmesinin aracı olmamalıdır.** Mesleki eğitimin amacı işletmelerin düşük maliyetli işgücü ihtiyacını karşılamak değil, çocukların nitelikli eğitim ve meslek edinme hakkını güvence altına almak olmalıdır.
- **MESEM başta olmak üzere işletme temelli mesleki eğitim modelleri yeniden düzenlenmelidir.** MESEM'ler çocuğun eğitim hakkı, sağlık ve güvenlik hakkı temelinde yeniden ele alınmalı, öğrencilerin eğitimlerinin ağırlıklı bölümünü işletmelerde geçirdiği mevcut yapı yerine teorik ve uygulamalı eğitimin ağırlığı artırılmalıdır.
- **Kamusal mesleki eğitim güçlendirilmelidir.** Mesleki ve teknik eğitim kurumlarının atölyeleri çağın teknolojik koşullarına uygun biçimde yenilenmeli, yeterli öğretmen ve eğitici istihdam edilmeli, güvenli ve nitelikli uygulamalı eğitim olanakları kamu tarafından sağlanmalıdır.

- **MESEM kapsamında işletmelere sağlanan kamu teşviklerine son verilmelidir.** MESEM öğrenci sayısının 2020-2021'de 159 bin 773'ten 2021-2022'de 400 bin 437'ye yükselerek yalnızca bir yılda yüzde 150,6 artması, kamu teşviklerinin genişletildiği dönem ile sistemin kitlesel büyümesi arasındaki ilişkinin incelenmesini gerekli kılmaktadır. Kamu kaynakları işletmeler açısından çocuk ve genç emeğinin maliyetini azaltmaya değil, çocuk yoksulluğunu azaltmaya, okul terklerini önlemeye ve kamusal eğitimi güçlendirmeye yönlendirilmelidir.
- **MESEM'deki çocuk ve gençlerin sosyal koruması güçlendirilmelidir.** Eğitim statüsü, işyerinde geçirilen sürenin yarattığı sosyal riskleri görünmez hale getirmemelidir. İş kazaları ve meslek hastalıklarına karşı koruma güçlendirilmeli, özellikle 18 yaşını doldurduktan sonra sistem içerisinde bulunan gençlerin düşük ücretli ve güvencesiz bir emek kategorisine sıkışmasının önüne geçilmelidir.
- **Çırak ve stajyerlerin sendikalaşma hakkı güvence altına alınmalıdır.** 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, MESEM öğrencilerini, çırakları ve stajyerleri sendika kurma ve sendikaya üye olma hakkının fiilen dışında bırakmaktadır. Bu düzenleme, işyerlerinde yetişkin işçilerle aynı üretim ilişkileri içinde bulunan genç emeği örgütsüz ve savunmasız bırakmakta, ILO'nun örgütlenme özgürlüğüne ilişkin sözleşmeleriyle çelişmektedir. Çırak ve stajyerlerin sendikalara üye olabilmesi, toplu iş sözleşmesi kapsamına dahil edilebilmesi ve işyerinde temsil edilebilmesi yasal güvenceye kavuşturulmalıdır.
- **MESEM'de ve stajyerlikte/çıraklıkta geçen süreler emeklilik hakları bakımından tam olarak sayılmalıdır.** Çocukların ve gençlerin işletmelerde fiilen çalışarak geçirdiği süreler, mevcut uygulamada prim gün sayısına yansımamakta, bu da onların ileride emeklilik hakkından eksik biçimde yararlanmasına yol açmaktadır. Gerçek bir üretim ilişkisi içinde bulunan her genç işçinin bu süresi, sosyal güvenlik sistemi açısından da tam bir çalışma dönemi olarak tanınmalı; MESEM, çıraklık/stajyerlik sürecinde ödenen primler, gelecekteki emeklilik hakkını engellemeyecek biçimde düzenlenmelidir.
- **Çocukların bulunduğu işyerleri etkin ve düzenli biçimde denetlenmelidir.** Denetimler yalnızca kayıt ve belge kontrolüyle sınırlandırılmamalı, çocuğun fiilen yaptığı iş, işyerinde geçirdiği süre, çalışma koşulları ve maruz kaldığı fiziksel, kimyasal, biyolojik ve psikososyal riskler denetlenmelidir.
- **Çocukların tehlikeli ve yasak işlerde çalıştırılması kesin olarak önlenmelidir.** Çocuk işçi çalıştırmaya yönelik denetimler sıklaştırılmalı, mevzuata aykırı biçimde çocuk çalıştıran işverenlere uygulanacak yaptırımlar caydırıcı hale getirilmeli, çocukların sağlık ve güvenliğini tehlikeye atan işyerlerine karşı etkili yaptırımlar uygulanmalıdır.

- **Çocuk işçiliğine ilişkin kamu verileri ayrıntılı biçimde yayımlanmalıdır.** Çocuk işçiliği ile mücadele için üretilecek sosyal politikalar izleme faaliyeti olmadan yürütülemez. TÜİK, SGK, MEB ve ilgili kurumlar verilerini yaş, cinsiyet, sektör, çalışma biçimi, eğitim durumu ve bölge temelinde düzenli ve karşılaştırılabilir biçimde açıklamalıdır. Özellikle MESEM verilerinin “15-18 yaş” biçiminde toplulaştırılması yerine 18 yaş altındaki çocukların sayısı ayrı olarak düzenli bir biçimde yayımlanmalıdır. İş kazasına uğrayan, meslek hastalığı riskiyle karşı karşıya kalan veya iş cinayetlerinde yaşamını kaybeden çocuklara ilişkin veriler düzenli ve ayrıntılı olarak kamuoyuyla paylaşılmalıdır.
- **Kayıt dışı ve görünmeyen çocuk emeğiyle mücadele güçlendirilmelidir.** Mevsimlik tarımda, küçük işletmelerde, sokakta, ev içi üretimde ve kayıt dışı sektörlerde çalışan çocukların tespitine yönelik politikalar geliştirilmelidir. Göçmen ve mülteci çocuklar dahil hiçbir çocuk ekonomik koşulları veya hukuki statüsü nedeniyle sosyal korumanın dışında bırakılmamalıdır.
- **Tarımda çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik politikalar geliştirilmelidir.** Özellikle mevsimlik gezici tarımda çocuk işçiliği, aile yoksulluğu, düşük ve güvencesiz yetişkin ücretleri, kayıt dışılık, eğitimden kopma ve yetersiz barınma koşullarıyla birlikte ele alınmalıdır. Mevsimlik tarım işçisi ailelerin gelir güvencesi sağlanmalı, yetişkinlerin ücret ve çalışma koşulları iyileştirilmeli ve çocukların aile gelirine katkıda bulunmak için çalışmak zorunda kalması önlenmelidir. Mevsimlik göç nedeniyle çocukların eğitimden kopmaması için gittikleri bölgelerde eğitime devamları güvence altına alınmalı, ulaşım, beslenme, barınma ve temel eğitim ihtiyaçları kamusal olarak karşılanmalıdır. Tarımda çocukların tehlikeli işlerde çalıştırılması önlenmeli, pestisitlere maruz kalma, ağır yük taşıma, tarım makineleri kullanma ve uzun çalışma sürelerine karşı saha denetimleri artırılmalıdır. Tarım araçları ve işverenler etkin biçimde denetlenmeli, tarımda çocuk işçiliğine ilişkin veriler yaş, cinsiyet, bölge, ürün ve çalışma biçimine göre düzenli olarak yayımlanmalıdır.
- **Sendikalar çocuk işçiliğiyle mücadelede doğrudan söz ve denetim sahibi olmalıdır.** Toplu iş sözleşmelerine çocuk işçiliğinin önlenmesine ilişkin hükümler konulmalı, sendikaların örgütlü oldukları işyerlerinde çocukların ve gençlerin hangi statüler altında bulunduğunu izleyebilecekleri mekanizmalar oluşturulmalıdır.
- **Mesleki eğitim politikalarının belirlenmesine sendikaların katılımı sağlanmalıdır.** MESEM ve diğer mesleki eğitim modellerine ilişkin kararlar yalnızca devlet ve işverenlerin ihtiyaçları doğrultusunda alınmamalı; sendikalar, eğitimciler, meslek örgütleri ve çocuk hakları alanında çalışan kurumlar karar ve denetim süreçlerine etkin biçimde dahil edilmelidir.

- **Temel hedef çocukları çalışmak zorunda bırakan koşulları ortadan kaldırmak olmalıdır.** Çocuk işçiliğiyle mücadele, çocuk emeğini farklı hukuki statüler altında düzenlemekle sınırlı kalmamalıdır. Ailelerin çocuklarının gelirin ihtiyacı duymadan yaşayabildiği, yetişkinlerin insanca ücretle, güvenceli ve sendikalı çalışabildiği bir sosyal politika ve çalışma düzeni oluşturulmalıdır.

Çocuk işçiliğini ortadan kaldırmanın yolu, çocuk yoksulluğuyla mücadeleden, insan onuruna yakışır ücretlerden, güvenceli istihdamdan, güçlü sosyal korumadan, ücretsiz ve nitelikli kamusal eğitimden ve örgütlü bir çalışma yaşamından geçmektedir. Kamu kaynakları işletmelerin ucuz işgücüne erişimini değil, çocukların eğitimini, sağlığını ve geleceğini güvence altına almak için kullanılmalıdır.

KAYNAKLAR

Veri setleri

- ILO ve UNICEF. (2026). *Çocuk İşçiliği: 2024 Küresel Tahminleri, Eğilimler ve Önümüzdeki Yol*.
- MEB. (2017–2025). *Millî Eğitim İstatistikleri – Örgün Eğitim* [2016/2017–2024/2025 eğitim-öğretim yılları]. Millî Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2025, 12 Haziran). *7/27796 esas numaralı yazılı soru önergesine verilen yanıt* (E-32661919-610-61 sayılı yazı). Millî Eğitim Bakanlığı.
- SGK. (2013–2025). *SGK İstatistik Yıllıkları*. Sosyal Güvenlik Kurumu.
- TÜİK. *Çocuk İşgücü Araştırması, 2006–2022* [Mikro veri seti]. Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK. (2019). *Çocuk İşgücü Araştırması, 2019*. Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK. *Çocuk İşgücü Araştırması metaverisi*. Erişim tarihi: 28 Ağustos 2026.
- TÜİK. (2025). *İşgücü İstatistikleri, 2025*. Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK. (2025). *İstatistiklerle Çocuk, 2025*. Türkiye İstatistik Kurumu.

Raporlar, makaleler ve diğer yayınlar

- Dertli, N. (2025). Tartışmanın dönüp dolanıp takıldığı yer: Çalışan çocuk sayısı kaç? *Çalışma Ortamı*, 178, 20–23.
- DİSK Araştırma Merkezi. (2026). *Sendikal Haklar Raporu*. DİSK-AR.
- FİSA Çocuk Hakları Merkezi. (2024). *Mesleki Eğitim Merkezi öğrencilerinin (çırakların) haklara ve özgürlüklere erişim raporu*. Erişim tarihi: 25 Ağustos 2026.
- Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı. (2022). *Çıraklık Sistemi Raporu*. Ankara: Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı.
- İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi [İSİG Meclisi]. (2013–2026). *İş Cinayetleri Raporları*. İSİG Meclisi.
- İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi [İSİG Meclisi]. (t.y.). *2025 Çocuk İş Cinayetleri Raporu*. Erişim tarihi: 26 Ağustos 2026.

RAPOR: ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

Yoksulluk, MESEM'ler, İş Cinayetleri

DİSKAR

TÜRKİYE DEVRİMCİ İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU ARAŞTIRMA MERKEZİ